

Č

česká expedice

Ladislav Křím

J I N D Ř I C H

C H A L U P E C K Ý

L A D I S L A V K L Í M A

Jindřich Chalupský

P R A H A

"HUMANITNÍ IDEÁL JE VŠECEK SMYSL NAŠEHO
NÁRODNÍHO ŽIVOTA... VYŽADUJE, ABYCHOM SOU-
STAVNĚ, VŠUDE, VE VŠEM A VŽDY ODPÍRALI
ZLÉMU, VLASTNÍ I CIZÍ NEHUMANITĚ SPOLEČNOSTI."

T. G. Masaryk

© Jindřich Chalupecký

© Česká Expedice

Opsáno podle zákona č. 35/ 1965 Sb.

Pokus vyloučit osobnost a dílo Ladislava Klímy setkává se od počátku se značnými nesnázemi.

Především velká část jeho díla zůstává natištěna; část dokonce autor sám zničil. Přesto je tu rukopisná pozůstatost, čítající tisíce stránek. Že jen tak málo z toho bylo vydáno, zaviněval si Klíma sám; teprve ke konci života se dostal k tomu, že aspoň něco připravil do tisku. Po jeho smrti roku 1928 zůstalo jen na nejbližších Klímových přátelích a soukromých nakladatelích, aby něco z tohoto neznámého díla Klímova se zachránilo - největší zásluhu o to měl Jaroslav Kabeš. Je k hanbě českých literárních historiků i českých nakladatelství, že vůbec nepokládali na svou povinnost, vypořádat se s Klímovým dílem. Můžeme to pokládat za příznak duchovního zlenivění, které poznamenalo celé dvě desetiletí od Klímovy smrti roku 1928. Vážšíme teď Davidu Souškoví, že literární pozůstatost Ladislava Klímy koupil a ve Vídni, kam emigroval, ji pracně uspořádal, pořídil její soupis a za pomoci tamního Institutu für die Wissenschaften von Menschen postupně ji opisuje. Dal své opisy také s vřadnou

nezištností k dispozici autorevi této studie, a poskytl mu řadu důležitých informací. Bezdná sčítává většina Klímových deníků. Jaroslav Kabeš je chtěl připravit do tisku, ale leží teď nepřístupný v jeho postelosti.

Jestli tedy si můžeme stěžovat na sporect pramenů, z druhé strany se musíme vyrovnávat s jejich přebytkem. Klíma nejen v obrazné formě svých próz, ale nadto v dopisech a systematickém vyprávění autobiografickém vyloučil vnější i vnitřní svůj životní příběh a ten, kdo se jeho dílem chce zabývat, může se tedy domnívat, že se může spoléhat na autentický materiál. Ale při bližším zkoumání vyvstanou pochybnosti. Kolik jsou to bezprostřední svědectví a kolik autostylizace? Právě tyto texty nutno číst kriticky.

Konečně je třeba se rozhodnout o metodě. Klímovo dílo prozaické a dramatické je romantického rodu. První jeho kniha je však filozofický traktát a svým posledním spisem, vydaným v letech 1922 a 1927, dal podtituly "filozofické úvahy" a "filozofické intermezzo". Dlužno tedy zkoumat Klímovo dílo

fara. U tohoto muže, který daroval české filosofii několik nesmrtelných stran, by to metaforou nebylo."/2/ Mezi těmi věrnými přáteli byl také a zejména Otokar Březina. Dopisovali si po léta; přesto se tyto dva velcí samotáři setkali jen jednou a velmi pozdě, roku 1926, a teprve díky prostřednictví přítele jich obou a ušlechtilého člověka, Antonína Pavla, který vzal Klíma s sebou k Březinovi do Jaroměřic. Hovořili spolu celý den a Klíma byl Březinou oslněn: "veliký, dobrotivý, nade vše bohatý a Světlý," napsal potom Chalupnému./3/ A Březina chtěl po Klímově smrti o něm napsat stejně "jako o dobrém, podivuhodně jemném ve svém nitru, bezbranném uvnitř tohoto světa, jehož sílu slavil a miloval"./4/ Jiní a těch, kteří vytvářeli přátelský okruh kolem Klímy, psali o něm podobně.

Klíma sám přitom si přál jevit se jako člověk nezdolné vůle, prostý všech obyčejných citů, nietzscheovský nadělověk. Tak se líbil ve svých knihách a na fotografii zaujímá postoj sebejistého imperátora. Jeho ideálem byli velcí dobyvatelé, Napoleon, Žižka. "Síla je totéž co vznešenost, nízkost

totéž co slabost."/5/ "Tvrdý muž, šíře rozumový, anticky tvrdý a statečný, duchovními zápasy zocelený, drsný - a přece současně tak jemnocitný, laskavý a světlý," psal o něm jeden z těch jeho přátel, Miroslav Štěpán./6/ Klíma byl originál, "jakému není hned tak rovno. Hovor s ním se rovnal lektuře jeho článků, aršíciích vtipem a duchem," vzpomínal na něj dramatik František Zavřel. "Fohrdal až strešídelně zdejším prostředí a jeho návštěv neznala mezí ani hranic. O Napoleonovi dovedl hovořit do noci."/7/ Novinář Franta Kocourek popsal své setkání s Klímou v kavárně Union. "Myslíl jsem, že je velký a silný. Že má magickou tvář, pevný pohled a zahrocená gesta. Že mluví jako píše. A zatím seděl u stolu štíhlý člověk, jehož oči se leskly v zátopě jakési dětské vděčnosti a pod jehož peněkuď načervenalým nosem byly divoké vousy. Připadal mi jako žvec a mluvil jako oddaný služebník, nešetře tituly. Při vší pokoře, přes rozněžnělé oči a úslušnou řeč, bylo postupně možno uvěřit, že autor takovýchto věcí takto vypadá."/8/ Srovnat tyto Klímovy podoby a odhalit skutečného Ladislava Klímu není snadné.

Vnější data Klímoveho života můžeme vzít z jeho autobiografií, první z úvodu k "Mé filosofické koncepci a dodatkům k ní", pojetého do souboru Vteřina a věčnost /1927/, druhé daleko obsáhlejší z jeho "Vlastního životopisu", vydaného samostatně z jeho pozůstalosti roku 1937 a znovu v antologii Josefa Zumra Vteřiny věčnosti /1967/. Oba texty jsou z roku 1924.

Leoslav Klíma se narodil 22. srpna 1878 v Domašlicích. Ve svém "Vlastním životopise" ujišťuje, že už v dětství byla jeho "základní, ranně mlhavě probleskující a přitom mohutnou vlastností Vůle, stále sebe objímající a vše absolutně komandující"./9/ Tomu těžko věřit. Klíma si vždy přál působit jako muž celové vůle a neochvějný vládce svého osudu. Pro utváření jeho pevnosti však spíše byla rozhodnou událostí smrt, která během ani ne roku pohltila v jeho šestnácti a sedmácti letech téměř celou jeho rodinu. Měl čtyři souro-

sence; tři z nich, dva bratři a jedna sestra byli už mrtví, teď zemřely rychle za sebou jeho matka, teta i poslední sestra. Zbyl mu jen otec. Klíma zaznamenal to s okázalou lhostejností, vždyť prý "nenáviděl v dětství všechny lidi, každé pohlcení nutilo mne až k svracení"./10/ Ale jinde mu přece uklouzlo domněnání, že to byla těžká zkušenost.

V próze "V zasněženém údolí" líčí krásný park, který je najednou zničen; a pokračuje: "Jen jednou pocítil jsem podobnou bolest: když zemřela má krásná, sladká, o rok mladší sestra - (...). A tentokrát vznikla ve mně nenávisť k lidem a opovržení jimi."/11/ Ten zážitek mrti nemohl nezpůsobit mladému Klímovi citovou katastrofu, která ho poznamenala na celý život. Nejspíše i jeho otce, který opouští své zaměstnání advokátního úředníka a stěhuje se z Domažlic; nechává svému poslednímu petonku všechnu volnost a souhlasí i s tím, aby byl předčasně prohlášen za plnoletého a mohl pak volně užívat svého dědictví.

Do doby těch osudových událostí Klíma chodil na střední školy v Písku. Jiří

šest pinoletým (podle tehdejších zákonů by musel čekat do svého čtyřladvacátého roku) a ujel se dědictví po matce a sestře. Klíma toho užije k svobodnému životu. Ponoří se do studia filozofických děl.

Říká se někdy, že Klíma vychází ze Schopenhauera, Nietzsche a Berkeleye, a Klíma se k nim skutečně hlásil. Co mu na nich především bylo blízké, bylo to, že jejich filozofie nejsou diskursivní systémy, nýbrž intuitivní vize. Nietzsche má ve své rané knize Mečssové úvahy dlouhý text "Schopenhauer vychovatel", který Klíma jistě pozorně četl a zvláště pasáž o tom, že řeční i indiční filozofové nepásebili svými řeči či dokonce knihami, nýbrž celým způsobem svého života. Současná evropská filozofie naproti tomu je pouhou knižní učeností - příkladem je Nietzschevi filozofie Kantova. Zato "Schopenhauer dělá málo okolků s učenými kastami, odděluje se od nich, usiluje o nezávislost od státu a společnosti - to je jeho příklad, v tom je předobrazem. "Filozofie se má v Německu víc a víc odnaučovat tomu, aby byla 'čistou vědou'." Takovým příkladem a vychovatelem byl tedy

své přirodnosti a starosti o svou malou existenci. Nietzscheho filozofie se těžko vykládá; nejvíce tomu překáží nadnesený rétorismus jeho pozdních spisů, od Zaratrustry počínaje, a sama nejasnost slova "nadčlověk". To slovo není pojem a snad nejspíše je můžeme chápat jako metaforu, totéž jako výraz pro to v člověku, co jej odvrací od světského prospěchu - a činí jej přítomna všeobecnosti vesmíru a jeho nekonečnému jevení. Obrysem tohoto "nadčlověka" pak by byl nietzschovský dionýjský umělec, který s vesmírem "mittenst", spolutančí. To zase odpovídalo Klímově básnické intuici vesmíru jako krásného zjevení.

3

Klímov otec se zatím znovu žení. Je mu šedesát, manželce čtyřicet. Ladislavu Klímovi jedenadvacet. Oba mladí lidé spolu od Klímova otce odejdou, žijí v Plzni, v Kisansteimu na bavorské straně Šumavy, v Gurychu a tyrolském Landecku. Klíma zpravuje o svém tehdejšíh životě s nápad-

nou stručností. "Jelikož paní Klímová zopatrovala všechno pro domácnost nutné, nebylo mně vůbec třeba s lidmi se stýkat." /15/ Můžeme z toho usoudit, že byla Klímovi operou při jeho neschopnosti k obyčejnému životu a běžnému styku s lidmi.

Tehdy, roku 1904, v tyrolských Alpách měla Klíma potkat rozhodná událost, druhá po oné zkušenosti surti. Je jedno slovo, které se v jeho pracích stále vrací: slovo propast. Jan Paroubek uchoval exemplář studentského časopisu, který si tehdy v sextě roku 1893-94 psali a kam Klíma přispěl několika básněmi; jedinými téměř, které od něho známe; v jedné z těchto básní apostrofuje zemi, "ve prostoru říčí děsné jen malý prášek," a která letí jako "ozářený kámen?"

snad bez účelu, cíle! Kolkol propast
bezdná, s kosmu krajina ledová, hvězdá,
a v centru: kotouč slunce plamenný./16/

Když pak toho roku 1904 byl v tyrolských Alpách, byla to, jak poznamenává ve svém "Vlastním životopise", rozhodná doba v jeho myšlenkovém vývoji. Tam se mu tento pocit propasti zkonkretizoval. "Dostal jsem se,"

a nic. Vydá ji vlastním nákladem podepsanou jen iniciálou L.

Klíma vchází do české literatury a českého myšlení jako by odnikud. Žil osamocně, nepokoušel se publikovat v časopisech a kniha málén zapadne. Rozešle však pár výtisků několika lidem, jichž si vážil, mezi nimi také Otokaru Březinovi. Březinu kniha neobyčejně zaujme; upozorní na ni Emanuel Chalupný a tomu se podaří v pražské tiskárně, která je na knize vyznačena, zjistit jméno a adresu autora. Chalupný Klímovi napíše, sejde se s ním a hlavně uveřejní roku 1906 ve významném tehdy Přehledu a pak ve filozofické revui Česká mysl recenzi. Jsou to první a nadlouho jediné upozornění na tuto knihu. Březina i Chalupný zůstanou od té doby věrnými Klímovými přáteli a ochránci.

Kniha je manifestem imaterialismu. Klíma nikdy nepochyboval, že je to vědomí, co podmínuje existenci vědomého; bez vědomí by nebylo vědomého a nebylo by tedy nic; bez subjektu by svět jakožto objekt nebyl. Proto ten titul jeho knihy: svět jako vědomí a nic. V tom sleduje imaterialismus Schopenhauerův a Berkeleyův; víc však Berkeleyův než Scho-

penhauerův. Jenom berkeleyismus je s docen-
vadní filozofie radikálně nový, napsal ve
Světě jako vědomí a nic /22/ a Klímovy tex-
ty svědčí o tom, jak důkladně Berkeleyho četl.

Jen duševní stavy existují a nic mimo ně
samozřejmě existovat nemůže, protože po-
jem "existence" je výhradním majetkem a
součástí vědomí, takže odtržen od něho
je beze smyslu. (...) Mimo naše vědomí,
mimo naše já nic pro nás existovat nemů-
že; i hmota, zevní svět, jest naším du-
ševním stavem, naší "představou" - jest
jen v nás. (...) Každá hmota jest jen
znamením, že je nám blízký nějaký dušev-
ní, "s hmotou trvajícím" celek; (...)
duševními stavy, zvanými "hmota", ozna-
čujeme si jen duševní okolky, na nás pů-
sobící. /23/

"Zevní svět" je souhrnem značek dušev-
ních stavů, vyvolaných duševními stavy jiný-
mi. /24/ Jeví se mu náhodou"; každý jev
je v něm vědomím, a celkově "vesmírem",
je "vzájemné působení na sebe mentálních
stavů". /25/ "Svět sestává z bytostí se svou
homogenních, ať to jsou zvířata nebo hvězdy"
/26/ a tyto bytosti, jejich jednotlivé vědomí

se ve vesmíru slučují v jakémisi "psychickém chemismu", vesmír je jen viditelný "pochod Věevále" /27/ svět "jest jen v sebe splývajícími, atomistním, - bezúčelně oscilujícími -, vlněními myšlení, základem všeho je 'myslící substance'".^{426/} Důslednému imaterialismu odpovídá důsledný panpsychismus. "Já, lidský subjekt, je tedy kusem jediného kosmického vědomí a naše iluze spočívá v tom, že oddělujeme své vědomí od vesmíru, jako ve světě samém se domníváme vidět oddělené jaouca-subjekty." /29/

Argument pro tento imaterialismus dá se vyslovit prostě. Úkolem filosofie je pochopit, jakým způsobem víme, že něco jest. To, co jest, můžeme označit za "něco", ale stěží už můžeme pokládat za "něco" naše poznávání, naše vědomí samo. Vztah poznání a poznávaného nedá se popsat jako vztah dvou "něco", dvou "věcí". Je-li poznávané "něco", poznávání je vůči němu "nikoli-něco", tedy v radikálním slovníku, jakým byl Klímav, "nic". To je principem jeho imaterialismu. Poznávání se nedá vykládat tak, jako by v něm docházelo k vztahu "ničeho" k "něčemu".

vzpomíná, "bůho téměř a na zenit klesá,
v Alpách až na kraj propasti, vím že jsem
ji nemohl vidět - a přece náhlý jakýsi šok
me hodil naspět. - Krásný pocit: ještě
krok - a letíš tak 500 m dolů -" /17/

Po léta se pak vrací u Klímy tento obraz
ne již propastnosti kosmické, jakou byla
v oné mladistvé báni, nýbrž propastnosti
metafyzické. Kloubí a tyčí se nejprve ve
Světě jako vědomí a nic:

Nesmírné černé propasti, rozšklebené
tak hrůzně, že pohled do nich vyvolal
by tentýž pocit děsu jako zjevení du-
cha, deset tisíc metrů vysoké, skoro
kolmé, černošedé a černomodré skalní
stěny (...), s boky tak strašně rozer-
vanými, že působily by jako hlava Medu-
zy (...) - s ohromnými přečnívajícími,
každou vteřinu sesutím hrozícími vrcho-
ly ... /18/

Adyž po této filozofické práci se věnoval
Klíma psaní próz, v nich vrací se obraz
propasti téměř obsedantně. Ve Slavné
Hemesia má Sider přeskóčit "posledním,
Božákým skokem" strašidelnou propast /19/
a nakonec se do ní vrhne, aby získal věčně

Má-li ono "nie" pochopit toto "něco", musí
danost toho "něco" redukovat na své "nie",
jež není žádným způsobem předmětné: redu-
kovat jeho objektivní faktičnost na ryši
aktivitu vědomí.

Jedině odtud lze také pochopit myšlen-
ku, která byla Klímovi obzvlášť drahá a kte-
rou se snažil hájit až doposledka, i když
se mu ukazovala už těžko udržitelná: myš-
lenku "absolutně komandující Vále". Vyplý-
vala přímo z jeho důsledného imaterialismu.
V takovém nekonečném světě by lidská vále a
s ní lidská touha po štěstí nemohla být už
ničím omezena.

Kdo by byl pravým Spasitelem lidstva?
Kdo by je dovedl naučit vyvolávat, uměle,
vědy, když toho třeba, intenzivní, svě-
telné, radostné, vítězství prodechnuté
myšlenky.

- A to je mé hlavní téma, můj cíl./30/
To si zapisuji ještě na počátku roku 1927.

unikající přelud Grey /20/; ve "velkém románu" Lidská tragédie a Boží komedie je propast jedním z ústředních motivů. Pascal měl pocit, že žije s propastí po boku; Klíma měl tuto propast před sebou a měl se do ní zřítit. Dale by se to po-
 jmenovat metafyzickou závratí - byla to nejistota o fyzickém světě a ve fyzickém světě, v němž se pořád otevíral nějaký ne-svět. V pozdních textech se ta vidina propasti ustaluje v termínu Propasti-Záře:

Jsou fakta empirie a fakta věčné Propasti-Záře. Základní faktum empirie je: existuje mé vědomí -
 mé já. Základní faktum Propasti-Záře je Naprostost: Absolutnost, Bůh -:
 Naprostost totožna se jsoucností, -
 - co jest, jest absolutní. /21/

4

Šestadvacetiletý Klíma se vrací do Prahy; tentokrát na Smíchov, snad k svému strýci, otcovu bratru, který má na Smíchově advokátní kancelář, a napíše svou prve-
 tinu: filosofickou knihu Svět jako vědomí

Ze našim vysezeným a omezeným světem fenomenálním, je něco bezhraničného: absolutno. Myslet můžeme jen skutečnost věcí a jevů. Tady má myšlení přestoupit své dané hranice. Jestli obvykle vycházíme od vědomí věcí, jak se nám jeví, tentokrát máme se otevřít do vědomí absolutního. Vědomí je víc než daný svět, a jestli, pokud zůstáváme při tomto daném světě, vykládáme jej jako hmotnost, která se nějakým způsobem vyjevuje našemu duchu, nyní, dobydeme-li si absolutní pozice, svět svou hmotnost ztratí a s ní i cizotu a ztotožní se s naším vědomím. Je to integrální monismus filosofického idealismu, který by chtěl překonat bariéru nepoznatelné "věci o sobě", "ne-já", a pojmout je do díla absolutního já (nebo stejně vyloučit je, jak to činí jiný monismus, filosofický materialismus, jako dílo absolutního objektivna - výsledek je týž). Nebezpečnost idealistického monismu první rozeznal a pojmenoval na samém konci osmnáctého století Friedrich Heinrich

Jacobi a zhrozil se ho. Idealismus, který chce vědomě zahrnout vše a neponechává platit nic, co by bylo mimo toto vše, vně něho, popírá tím, že by něco bylo vůči němu autoritou. Vědomí, odkázáno samo na sebe, se ocitá uvnitř nicoty. Jacobi proto vnáší do filozofie slovo "nihilismus" nebo také "chimérismus". Chimérismus: Klíma mohl rovnou přejmout to slovo, když mluvil o své filozofii jako o "férismu". Filozof se má odvážit "salta mortale", psal Jacobi ve své kritice Pichtovy filozofie, ze subjektivity do objektivity, a tou skutečností byla pro Jacobiho především božská autorita, Bůh, i sám stvořený svět. Člověk nemůže spoléhat jen na sebe, na své vědomí, existuje nadlidská autorita, již se musí podřít. Jinak musí se pokládat člověk sám za Boha.

Důsledek, který si Klíma uvědomoval. Egoismus je egodeismus. Nad člověkem není už nic a člověk tedy může vše a cokoli. Klímovi hrdinové mohou i vraždit, sebe či jiné, a vakutku to činí. Jako jiní nihilisté, Dostojevského Raskolnikov nebo Kirillov.

Nihilismus daleko není jen vnitřní záležitost filozofie. Je to výraz duchovní

stoleťí, od romantismu počínaje, rozvinulo se toto umění způsobem, jakého žádná jiná civilizace neznala. Byl to nihilismus, co odhalilo pro ně rozsah lidského vědomí. Proto se stal tak lákavý i pro Ladislava Klímu.

6

Po napsání Světla jako vědomí a nic vrací se Klíma ke svému otci do Modřan; peníze mu docházejí, teď je znovu zapotřebí a v klidu, který získá, dá se náhle psaní prout.

Ty prouty dával Klíma později po paněti lety 1906-1909. Vročení je třeba opravit do doby od konce 1906 do jara 1908 - už v březnu 1909 psal Klíma Chalupnému, že "před rokem přestal psát krváky a pustil se vakutka a plnou parou do praktikování filosofie". Ty "krváky" - a strašidelné historky - charakterizoval Klíma půl roku dříve, 22. října 1908, v dopise rovněž Chalupnému:

V posledních dvou letech vychrlil jsem pro svou zábavu a zotavení řadu

"bel"letrie desetkrát realističtější a hrusnější než Zola, 10krát fantastičtější než Hofman, 10krát obscénnější než Casanova, 10x perverznější než Baudelaire, 10x cyničtější než Grabbe, 10x paradoxnější než Wilde, 10x hrubší než Havlíček, 10x účinnější prostředek k zvracení než "Labyr. světa a r. s.", krátce non plus ultra nemravnosti, zlotřilosti a bláznovství." /31/

Klíma ani příliš nepřeháněl. Přitom to nebyla schválnost.

Byl tehdy jako posedlý psaní a jeho drobné písmo plní sta a sta stran. V dopise příteli Aloisu Fiedlerovi, psaném 16. listopadu 1918, vypočítal po paměti, co tehdy napsal. Byl to především fantastický román Lidské tragédie a Boží komedie; jeho nějakých 4 000 stran rukopisu došlo přibližně do poloviny zamýšleného díla; jiný román se jmenoval Údolí největšího štěstí, jeho třetí díl zničil Klíma hned po napsání; Český román, to bylo "plivnutí na vše, co se zvalo literaturou"; Román ve věčnosti opět nedopsaný, "věc znamenitá,

domí vnější skutečnosti. "Sen jest kloubka bdění, pro něž, bdíce, jsme slepi, a lživost a klamnost a nelogičnost smu - jen soustředění všech paprsků tohoto Světa-Přeludu"./33/ Básník je cizinec v realitě, "zavítavší sem z milosti smu"; "vidí realitu děsně rozloženou, skomolenou, metamorfozovanou k nepoznání."/34/

Jak docílíš nejvyšších poznání?

Udělej své přečpánkové i pospánkové, ba i spánkové polomny bdělostí! Vše vysoké pochází ze smu; pouhé čiré bdění je pouhá čirá munda, próza, šed, popel; neudrželoby se ani okamžik v tomto suchopáru, kdyby nepadal do něho ustavičně zářivý, třeba drobný déšť ze Smu./35/

Starosti a stresti bdělého života tam mizí. Nerozesnává se už pávné a ohyzané, ničivé a obrozující; vše je tu najednou a pospolu; ve velkých Klímových prázdech přísrak a smyslová danost se k nerozesnání prostupují, bdění je pohlcováno smem a z něj vyvstává. Vědomí už není vázáno na život, nýbrž náš život na ně; nakonec i rozdíl života a smrti přestává platit. Svrchevaný

sen je už lhostejný k jakémukoli světáckému prospěchu, je vykoupení z individuální existence, vydává člověka jeho existencí vesmírné. Je to vědomí kosmocentrické, ne antropocentrické.

Klímsovo vidění světa vylučuje jakákoli etická kritéria. Svět je, jaký je, a nemůžeme jej soudit, podrobovat mravním postulátům. Je definitivně mimo dobro a zlo. Kdyby byl existencí soudil eticky, byl by musel definitivně ji odmítnout. Tím, že ji pochopil esteticky, mohl ji zachránit.

Vědomí všeho se mění ve fetiš, říká Klíma. Cílem umění je vyvolat toto vědomí: dospět krásy. "Umění" je slastné opojení víření v krásě rozšířených - duševních stavů, stupňujících se i k "druhému vidění" smu i k extázi; - není "umění", jsou jen šeré nebo zářící duševní stavy". /36/ Existence je sama ze sebe a sama pro sebe, dění bez konce a bez začátku, a také bez důvodu a smyslu. To nazýval Klíma ludibricismem. Vše je

Boží Hříčkou, suverénní Boží Hrou,
sublimně spirituelně vše znásilňující,

v nejdobrodružnější formy proteovsky metamorfosující zdroj - zdesaterosmyslnující, v hrůzné překvapení šlepně zahrocující, ve smích a ferci a bufenství rostavující, aprílem redící, do nekonečna klamající - (pojmy "hříčka" a "šáškovství" jsouherospojitelné, i slovo "ludibrium" značí "hříčku" i "šáškovství" zároveň.) /37/

8.

Moderní básníky - první německé romantiky, Rimbauda, Malase - přepadá mnohdy pocit, že co činí, je "jen literatura"; že mají postoupit za ni a využít své básnické zkušenosti, aby vytvořili novou osobnost. To si učinil úkolem také Ladislav Klíma a dokonce v takové míře, jako nikdo jiný. Podnětem a původem byla ona zkušenost, která ho pořád provázela a kterou vyjadřoval slovem propast.

Ohromné hloubky rozvírají se v duchu, neznámé jako hloubky Oceánu. Žádné myšlenky nebylo dosud sestoupeno na dno (...). Na dno může uauřit by nás tlak

voďy, na dně myšlenky jasnost její.

- Dokud extáze nebude známa, prozkoumána, zdomácněna, dotud bude filozofii scházeti to nejlepšší, dotud nebude filozofií,

napsal už ve Světě jako vědomí a nic /38/.

Takové extatické stavy Klíma zřejmě dobře znal. Byly mu jen posíjivými záblesky nějaké jiné možnosti existovat. Úkolem filozofovým je učinit si tuto extatickou zkušenost trvalou. Extatická zkušenost člověka vychyluje ze života. Padnout do této propasti znamenalo by zahubit se. Nyní má však být extatická zkušenost pojata do života. Má jej proměnit.

Země dole zmizí, (...) nastane nevidění, zhasnutí všeho, čemu se říká "realita", neboť vše se změnilo v uniformní Zář. Tento stav je stav extáze v dozvucích, účincích jejích, - postextáze, petrifikování extáze; trvá u mne více méně stále - jsem jím. /39/

Je-li skutečnost totožná s vědomím, extatické rozšíření vědomí má obsáhnout všechnu skutečnost, stotožnit se s ní. Subjekt už

nebude oddělen od objektivního světa, splyne s ním; lidské vědomí se stane vědomím vesmírným. Klíma to nazývá "Boží praxí". Individuální vědomí se v extázi ztotožní se samotným původem všeho jsoucího. "Egosolismus" je "egotheismus". Člověk, který pochopí své vědomí jako existenci všeho bytí, pochopí se už i jako Stvořitel.

9

Ve své "Filosofické konfesi" roku 1924 připomíná Klíma, že po základní filosofické orientaci měla pro něho posléze význam už jen filosofie orientální: Bhagavadgíta a Lao C' /46/. Tato filosofie se zabývá především problémem vztahu světa "pro nás" a světa "o sobě", tedy světa fenomenálního a noumenálního, ale stojí na docela jiných základech než myšlení evropské se svým dualismem a problém světa "pro nás" a světa "o sobě" vidí tudíž docela jinak. Nejblížeji paralelou Klímově filosofii je jogačáraká škola v polovině prvního tisíciletí našeho leto-

počtu. Jako pro Klíma, také pro ni fenomenální svět je naší představou a nemá tedy žádné reality "o sobě". Neexistuje už žádný svět další. Není rozdílu mezi světem "o sobě" a "pro nás". Fenomenální svět je "májá", klamem, kouzelnickým kouzlem, a jeho realita spočívá právě v jeho klamnosti, v jeho kouzelnosti. Jsouc klamem, vlastně není, ale zároveň není jiného jsoucna než této klamavé nejsoucnosti: samy kategorie jsoucího a nejsoucího se ukazují těmito indickým logikům nepodstatnými a nepoužitelnými.

K poznání skutečnosti nestačí tedy ani přijmout jevovou skutečnost, ani ji odmítnout. Filozof se musí soustředit meditací a extází sám do sebe, aktualizovat sám v sobě kosmické sebevědomí, pochopit své vědomí jako duši světa a z tohoto pravědomí pochopit všechny svět, či přesněji řečeno, ztotožnit se s ním. Místo evropského názorového dualismu praxe indické jógy: cílem filozofického života není intelektuální operace, nýbrž transformace lidského těla v kosmické tělo.

Takový pokus se měl stát také pro Klíma hlavním smyslem jeho filozofického úsilí.

V tomto velkém poznání člověk přestává být bytostí oddělenou od vesmírného bytí. Splývá s ním. Člověk vůbec nemůže být hrdý na svou odtrženost od přírody. Jako přírodní bytost je nejspíše jen groteskním nezdarem.

Jako opice ze zkažených dřevů, tak povstal člověk ze zkažených opic. (...) Člověk je nemocný yřed přírody, je moxkové monstrum, je karikaturou s ochrannou hlavou a malinkým, štopkovitým tělem. (...) Jediné rozumné stanovisko jest opovržení vším lidským! /41/

Ten ubožák nechápe už majestát vesmíru. Proto se domnívá být povýšen nad bytostí přírody, zvířata především. Nízkost člověka se projevuje ve způsobu, jak ukrutně s nimi zachází. Klíma byl přesvědčen, že existují dva druhy lidí, a snažil se sástat tomuto přesvědčení přes pochybnosti, které v něm přece vznikaly, věren až do konce: lidé nižší a vyšší. Ti nižší jsou spokojeni ve své vědomosti, ti vyšší rozleznají pouto jejich obyčejné morálky a dobývají si naprosté svobody.

Mezi račnými Klínovými rukopisy je také próza Sus triumphans - tedy "vítězná svině" - opět, jako všechny jeho práce z té doby, jen ve zlomcích, nicméně dost rozsáhlých. Úkolem velkých lidí, říká jedna z postav románu, jest "boj proti svině, potírání svině, nenávisť vůči svině". "Rozdíl mezi velkým a malým člověkem jest ještě větší, než rozdíl mezi mužem a ženou, - právě takový, jako mezi Praxitelem a smarorem. Milování lidstva znamená sně podporování vzniku velkých lidí, - o ten špinavý element a materiál netřeba se nikdy starat, jako o bejlí ne!" /42/ Tak ostatně jednaly obdivované historické osobnosti - jako Napoleon. Ten vyšší člověk pak je v románu charakterizován jako tercrista: vraždí, vyšine osobní vlak, unikne dopadení a popraven je místo něho nevinný talák. Ti "malí lidé" jsou představeni hned v úvodní kapitole - společnost bedrých občanů v hospodě, která se vesele baví o tom, jak kdo z nich utýral nějaké zvíře. To jsou ty "vítězné svině". (V další scéně náhodná společnost ve vlakovém oddělení se seznamuje jen proto, aby se všichni navzájem obelhá-

vali a podváděli. Zahynou-li při vlakovém neštěstí, nebude jich škoda.)

Proti této lidské nízkosti stojí tedy velikolepost přírody. Svět sám sebe tvoří a sám sebe miluje. Je za sebe a pro sebe. Svět "každou chvíli z ničeho tvoří věčně Bůh - není nic daného, lépe: vše je dané nedané, nedané dané, vše je Hra". /43/ Ve všech svých projevech bytí je božské. "Vše milovat!... Všechno chtít!... Všechno snout!... Všechno zdáním!... Všechno vně mne férie!... Ničeho se nebát a nic si nepřát!..." zapisuje si Klíma roku 1922. /44/ Filozof dospívá poznání existence, pro které razí i Klíma slovo "Sebeobjetí".

Fratajemství světa, jediná činnost Boha je sebeobjímání, tj. ke konci domyšlený pojem kladu. Svět spočívá jen v glorifikaci sebe sama; jest jen svá vlastní zář; je pouze hymnus na sebe, tj. hymnus na hymnus na hymnus - /45/

To psal Klíma v stati, kterou uveřejnil roku 1913, tedy v čase svých vrcholných extatických zkušeností.

Nic nebylo povaze Klímovy myslí vzdálenější než filozofický systém - tedy soustava, která by se rozvíjela logickým způsobem z abstraktně formulovaného problému a z dat, která by se dala přijmout jako evidentní; takové filozofování pak vandálský nárok, aby bylo uznáváno za jednu z moderních věd a jako taková přednášena na vysokých učeních. "Odkud filozofie vyjde, je lhostejno (...) kauzalita je podstatou svou nekonečná, tedy nesmyslná, logika alogická, svět bludný kruh," poznamenal Klíma už ve svém filozofickém debutu.

"Většinu hříchů filozofie má na svědomí pod jménem 'systematičnost'. Systematická manie filozofů je vážná nemoc, je největší hubitelka myšlenek." /46/ Filozofie sádstvala pro Klímu blízká poezii; byla to jakási diskurzivní poezie, která jako umělecké dílo byla od počátku pokusem pochopit tušený celek poznání a artikulovat jej.

Důvod této nasytematičnosti nebyl nikterak malicherný. Klíma chtěl uchovat původ-

nost své zkušenosti a vyvozovat z ní jakékoli důsledky. V tom se nechal zdržovat žádným předpojatým systémem, i když se tím musel dostat do velkých nesmází. Jeho imaterialismus byl ve shodě s jeho vůdčí zkušeností propasti. Před ní se skutečnost znehmotňovala. A přece tedy ten hmotný život zůstával se jevit Klímovi v podobě radikálního zla. Jak tedy smířit představu imaterialisty jsoucího s touto druhou zkušeností, stejně závažnou? Lehkomyslnost imaterialisty se musela dostat do sporu s tíží, kterou na člověka naléhá realita, a neodpovědný imoralista se musel vyrovnat se závazky, kterými ho poutá svět. Časem se tento spor vyhroťí. Člověk může a má realizovat svůj život v naprosté svobodě vůle a člověk je bezmocně jat do světa. Klíma bude mluvit o "všestřectví".

Zatím se však Klíma rozhodl vyzkoušet platnost své filosofie - ale nikoli pokračováním v pojmové konstrukci, dokonce ani v rozvíjení fikce básnického díla, nýbrž přímo v konkrétnosti života. Tím se měla stát jeho "Boží praxe".

S její přípravou začal Klíma roku 1908, když skoncovoal alespoň na čas s psaním próz. Co se rýsovalo v jejích imaginativních prostorech, teď se mělo konkretizovat v životě. V pozdějších dopisech datuje Klíma počátek svého extatického osvícení docela přesně.

Roku 1909, v pátek 13. srpna (...) to bylo, když v lese "Kamýku", v malé, dusné záři řídkým, bílým závojem obestřené 4 1/2 hodinného slunce, vysázila se mně, po dvouletých nábězích, nejsmělejší, nejstrašnější, nejvyšší z myšlenek, jež člověk kdy měl: být již v tomhle životě v podstatě vskutku a plně, Deus, creator omnium! již zde v podstatě jednat, jak On jedině v nejryzejším stavu. (...) Řekl jsem Vám již, kdo jsem: první zábřesk Vesmírného dne, jeden z avantgardy přicházející z daleké armády anthropotheity, jeden z časných snad ptáků, kteří v únoru ještě daleko na sever přilétají a časem časně hynou. /47/

Podobně v jiném dopise:

Až konečně v srpnu (1909) zjevil se tu, skoro sám sebou, sluneční přival mé myšlenky - Deus sum! (...) Zjevilo se na již jako ono zsmalé teorema: jako bych byl Bohem jen v jakési hloubi, v jakési vlastní podstatě, potenciálně, Bohem hluboko spícím, zakukleným: zjevila se v podobě tisíckrát gigantičtější, zářivější, hroznější, jakožto strašlivá jistota, že jsem Bohem v nejlepším významu a rozvití, Bohem aktu, bádám a skvěle obnaženým, Bohem se všemi tituly, predikáty, insigniemi Boží Moci, jejími prostředky, projevy, povinnostmi. (...) Následoval čarovný rok, nádherný dost, aby vyváděl, prozářil tisíce nejstrašnějších, nejčernějších životů. Žlutá, slavnostní, mrtvě tichá záře předvečerní, ve skalnatých údolích, viděly me nečetněkrát skáňat, a potácet se a tančit a smát se nahlas a zařvat./48/

To nebyla literární fikce. Dá se to popsat jako praxe mystikova. Má své obdoby u jiných mystiků, zvláště indických. Jenže oni

41

měli oporu ve svých náboženstvích a v nashromážděných zkušenostech svých předchůdců, které jim sdělovali jejich duchovní vůdci. Avšak Klíma si ani nemohl uvědomovat, jak nebezpečného pokusu se odvažuje či do jakého je strháván. Je to pokus, který se vymyká z běžného užívání vědomí v obvyklých lidských podmínkách a může vskutku normální jeho užívání rozrušit. Klíma neznal, pokud můžeme sledovat, ani literaturu mystiků evropských, která by ho byla mohla poučit a varovat. Vydával se na své dobrodružství sám, nemaje za intelektuální oporu než svou filozofii iluzionismu, a ta mu spíš jakoukoli oporu brala, než nějakou dávala. Jeho experiment musel vést do katastrofy.

Z kosmické euforie upadal do těžkých depresí a zase se z nich na chvíli vynořoval. Co hůř, uvědomoval si, že ztrácí možnost porozumět se s ostatními lidmi a dokonce i rozumně myslet.

Měl jsem mnohá, měl jsem krásná vítězství; jedno veliké vítězství nezazářilo: přeměna blýskavice ve stálé slunce (...). Atakoval jsem tři

léta sterými prostředky, myšlením a jednáním, nečinností a čekáním, sněním, bojem, vzderem, rubeášností, mírností, četnými, nově vytvořenými metodami a úskoky, myšlením a síly, askesí, soustavnou sebevýchovou, asky, heroismem...; (...) rozbíhal jsem se už bez rozumu jako beran hlavou proti hradbám věčného města (...) Tři cesty byly teď přede mnou: pokračování v dosavadním: na konci seděla pitvorně se šklebící Elbost; absolutní heroismus a lhostejnost čirny; na konci černě strněla Smrt; a provizorní návrat k lidskému. Rozhodl jsem se pro návrat k lidskému. /49/

... učinil jsem si pomocí malé přesmyčky, "Boží přesmyčky", cílem svých pocit vlastní absolutní suverenity - tohoto vyzářování z dosažené nejvyšší síly - poněkud dříve, než jsem síly té dosáhl... Je to bláznovství? nevím, ale snad ne zcela, neboť vím, že je mně to nutné, s mou bytostí identické, - a ta je, v instinktivním mém základu, dosti zdra-
vá - jinak bych jiš nežil... Bez toho

do Horoušanek (to je dnes součást Hlubo-
šep) a s ní ůi za ní i Klíma a zůstává
tam, i když se ona znovu provdává za K.
Vaniše. Roku 1915 je Klíma už dočista
bez peněz a musí Vanišovy opustit. Není
to v dobrém, soudě podle toho, že zane-
chává u Vanišových všechny své rukopisy,
pravděpodobně jako zástavu na své dluhy.
Nalézá si nový útulek v laciném vysočan-
ském hotelku Krása, kde pak zůstává téměř
do smrti.

Klíma se hroutí vnitřně i vnějšně.
V prosinci 1913 svěřuje Klíma Antonínu
Pavlovi: "Stal jsem se opětne (...) nej-
vyšším, nejživoucnějším, to jest, prapo-
statou světa, božskou, pekelnou řečí
kontradiktornosti"; /51/ ale už v pro-
sinci 1912 zapsal si do deníku, že pálí
"asi šedesát archů" filosofických rukopi-
sů, poznamenává "Škoda" a přemýšlí o se-
bevraždě. Teď 28. ledna 1914 zaznamenává
"vysoký stupeň božskosti", ale příští den
"pořádá myšlenky na sebevraždu" /52/.
V listopadu toho roku 1913 zapisuje (ně-
mecky): "Sebevražda převládá v nejvyšším
stupni, vážněji než kdy jindy; neudá-li
se zázrak, konečně udělám ten dráždivý

výlet" a dodává: "už začít se spalování", totiž a ničení svého literárního díla (9. 11.). Za pár dní konstatuje, tentokrát latinsky: "Omnia flammis data", všechno vrženo do ohně. /53/ Byla to obrazná sebevražda. Klíma nezničil přitom všechno. Pálil své věci smateně; něco zmizelo docela, z rozsáhlých románů zůstaly nesouvisející trosky, z kratších próz skoro nic.

V dopise z 20. května 1914 už si přiznává svou porážku. Je to napůl bezprostřední dokument, napůl komponovaná povídka. Příběh je zasazen do groteskního prostředí hospody v Cholupicích (Cholupice je osada blízko Modřan) s venkovskými stroji, kde Klíma prožívá své těžké chvíle.

Myšlení černý, mlhavý, vířivý chaos, protýkaný černými blesky, až do konce svěží vůle. Bezmezny vztek leoparda, holemi stále štouchaného a mřížemi marně lomčujícího, vysokostupňový pocit permanentní nepříjemnosti a s bolestí hraničící braly dech. V hlavě to šumělo, všechny věci jako by se zběsile zmítaly, mdloby jako by blíž a blíže kvačily.

Po rozchodu s Vanišovými je doslova šebřákem, odkázaným na milosrdenství svých neanocha přátel. Ke všemu začíná válečná bída. "Jsem teď bez haléře, bez slušného oděvu, bez útulku, bez přátel a známých, bez znalosti jakéhokoli lidského povolání, navydělav v životě dosud ani krejcaru, (...) v stavu nejtrapnější chaotičnosti, konfuznosti, krajní nepřítomnosti duchem, rozvrácenosti, rozjitřenosti, únavy, tadia vítae a touhy po smrti," psal Chalupnému 5. července 1915; a zanedlouho, 18. srpna 1915 Březinovi: "Považuji především za nezbytno najít jednoho, dva přátele, kteří by nejen k vhodnému místu dopomohli, ale i v prvních dnech mne trochu radou vedli a opírali..." /55/ A pořád ho vábí myšlenka na sebevraždu.

Z nouze ho na chvíli zachraňují dvě bezvýznamná zaměstnání - strojník lokomobily přecherpávající vodu z Cidliny, hlídač opuštěné továrny. Spřáteluje se s německým chemikem Franzem Böhlerem; zakládají spolu roku 1907 výrobu tabákové náhražky; podnik zkrachuje.

Heroický pokus Klímův o proměnu vědomí vyřadovol udržet si krajní střídmost rozumu a pevnost vůle. Ale Klíma se dopouští osudného omylu. "Do třiceti šesti let Klíma nepil," dosvědčuje Kodíček v nekrologu. "Problémy egosolismu (...)" uvedly ho do tíživých hlubin, jež hrozily rozdrácením. Klíma byl v nebezpečí sešile- ní. Tehdy zcela vědomě a tak říkajíc z fi- lozofického plánu začal pít. Zprvu málo, později více. Chtěl se vědomě otupit, aby se po čase mohl vrátit ke svým duchovním pokusům." /56/ Pravda, také mnohé extatic- ké náboženské kultury užívají drog, leč v přímém vymezení rituálního času. Klímo- vi se v jeho snaze o kontinuální extazi však alkohol vykl z kontroly. Ve své auto- biografii Klíma o tom píše, jako by ho byl "alkohol, rum a nezředěný lih" zachránil; "druhá půle dvanáctého a třináctého roku neviděla me střídavého ani migntu" /57/; "druhá až 3/4 1 96 žního denně" /58/; roku 1922 "chlastání dostoupilo, bohům díky, vrchole. Koncem roku 22 - poprvé boj proti tomu - bylo to hrozivé"; /59/ a zápisník z roku 1925 dokládá hlavně úporný a jen pomalu postupující zápas o přemožení alko-

holismu a o návrat k soustavné literární práci. /60/

Klíma stále ujišťoval sebe i ostatní, že vede heroický život. "Nejen nic jiného než ustavičné (...) práskání bičem mé Absolutní, absolutně komandující a do věčnosti v Sobě se koupající vále". /61/

Nicméně jeho líčení sebevlády, že "ukradl jsem jednou košce zakousnutou myš a seřal ji, jak byla, s chlupy a kostmi," můžeme pokládat za fikci, a docela jistě, že "chlestal jsem voň, kterou umývali neštovičníky" - kde by ji byl bral? /62/

Neubrání se tomu, aby svou biografii nez básňoval. Je to autostylizace. Klíma se musí zachránit a rozpadu mravního i fyzického. Snaží se uchovat svou mystickou zkušenost a zmiňuje se, že ještě srpen roku 1919 byl "druhou, srozumělou edicí opojného srpnu 1909" /63/. Ale to už byla jeho epizoda.

Pokusí se zase psát. V starých textech nemůže pokračovat, zůstaly u Vanišů. Rozbíhá se k povídkám, ale nedokončuje je. Píše dlouhou prózu Der Gang der blinden Schlange zur Wahrheit, ale nedostane se přes polovici. Zůstalo při politické satirě; zamýšlený závěr filozofický už nenapsal.

Satirona je také hra Matěj Poctivý (v druhém znění Matějovo vidění). Jak udávají oba autoři, Arnošt Dvořák a Klíma, v úvodu knižního vydání, osnova je Dvořákova, filozofický koncept Klímav. Její smích je českým příspěvkem k dobovému dada. Je to nihilistické dada a je to neradostné veselí. Hra končí:

Matěj: Lidé, lidé zlatí, všecko na světě je hezké a dobré! Všecko máme rádi. Všecko, všecinko! Protože všecko, kruciťajfka, je psina!

Lid (tančí kolem Matěje): Psina, psina, všecko je psina! /64/

Dikce je zřejmě Dvořákova. Rukopis Matějova vidění leží v divadelním archivu Národního muzea. Obsahem hry je spor mezi napoleonským egoismem, silou, kterou reprezentuje Čert, a pohroužení do sebe, nirvānou, Světluškou. Matěj rozhodně způsobem "prostým a přece tak smělým, že otevírá dveře výhledu do lepší budoucnosti lidstva, výhledu ke konečnému cíli, jenž je ovšem daleko: k vytvoření nového, vyššího typu člověka, byť neznámo ještě, jakého." /65/

Ke svým rukopisům, jež zůstaly u Vanišů, Klíma se dostává až po konci války. Jeho oddaný přítel Alois Fiedler, který má v Českých Budějovicích kolářství a obchod s vozidly, vyplácí na podzim 1918 Klímovy dluhy a paní Vanišová mu posílá objemný balík písemností.

"Je to promáchané, že se sotva to dá uspořádat," píše Klímovi Fiedler 3. listopadu - Klíma mu posílá obšáhlejší přehled, co by v souboru mělo být. Fiedler se obává zaslat je poštou, posílá je až někdy na jaře 1919 po příteli, který jede do Prahy.

Klíma si teprve teď mohl uvědomit, jakou zkázu jeho rukopisy utrpěly. Když je onoho roku 1914 páčil, činil to ve zmatku a vytrhával z velkých celků rozsáhlé kusy; možná také se vřelicos ztratilo během té doby, co se rukopisy povalovaly u Vanišů; buď jak buď, téměř všechny prózy, které dosud Klíma napsal, byly nenaopravitelně rozrušeny, v jednotlivých textech vznikly rozsáhlé mezery, jiné zmizely

docela. Do roku 1914 nebo 1915 Klíma se snažil pokračovat alespoň ve "velkých románech" "Lidská tragédie a Boží komedie", ukazují na to datované fragmenty; ale teď i z něho byly pouhé trosky. Z několika tisíc stran zbývalo pár set.

Staré texty ať na výjimky se už nedaly ani restaurovat a Klíma se jich tedy vzdal. Musí však řešit svou občanskou existenci. Nesbývá mu, než se stát profesionálním spisovatelem, i když mu chyběla literární ctižádost. Jeho příjmy nikdy nebudou valné a pořád se budou vracet doby, kdy bude docela bez peněz, ale alespoň už nebude odkášen jen na pomoc přátel. "Vydržoval velikou část příjmů za slé nápoje. Živil se chlebem, zelím, okurkami, mlékem a ruskými rybičkami," vzpomíná Kodíček. /65a/ Je svou závislostí na alkoholu bojuje po léta a těžko se soustřeďuje k práci.

Píše pro různé časopisy a noviny esejistické fejetony a hlavně filozofické statě. Shrne tyto práce do dvou knih: 1922 "Traktáty a diktáty" a 1927 "Vteřina a věčnost". Neuskutečněn zůstal projekt knihy Vše, která měla shrnout celý jeho filozofický názor.

Omnisus, Decessence, Splendorismus jsou nejvyšším Kladen, jaký kdy byl a bude, tak ohromným, že musí se dnešním krotkém, jen stlumené barvy snázejícím člověku, zdát čarým záporem" /69/ Gely jeho život byl jeho vlastním výtvozem. "Jejsem nic jiného než ustavičně (často, přechasto i ve snu) pránkáni biče mé Absolutní absolutně komandující a do věčnosti v Sile se koupající vůle, a zběsilý, 'nerozumný', ale vždy více méně poslušný rej myšlenek a všech duševních stavů."

Ale to sám sebe překřídluji. Ve skutečnosti se jeho dosavadní přesvědčení hroutí. Důsledný imaterialismus se ukazuje neudržitelným.

V deníku roku 1926 se objevuje nový termín: "Všeotroctví". Vesmír není nehmotným děním, jehož se lidská duše samozřejmě účastní, nýbrž nelidským vězením.

Absolutní negace "pozemského" jakožto otročiny. Pojem jsoucnost: jeho zdánlivá nepřemožitelnost svědčí, jak nemírně hluboko sahá Všeotroctví (V-o), jak je s duchem přímo totožné. A jaká zásluha přesto - stanout nad ním!

"kontradikcionismu", "metalogismu". Existence sůstává svárem mezi fatalitou a svobodou, který se nedá teoreticky vysvětlit ani prakticky řešit. Fenomenální nelze nijak vyvodit z absolutního a přístup k absolutnímu je možný jen za cenu zrušení fenomenálního. Ve své pravé podobě jsou fakta našeho života stále před "neprestorovou propastí" a všechno jsoucno čelí "víru věčnosti, to jest ničeho". /76/

Tak nabývá svět pro Ladislava Klímu dvojí podoby. Je buď vyvrácen přítomností absolutního, a pak je hrůznou a nescylnou groteskou. Anebo se skutečnost prosáří absolutním a mění se v blaženou férii. Ale konkrétní život se nikdy nemůže stát jen onou groteskou. Nemůže se stát pouhou férií; trpně bychom na ni zírali, svým životem do ní nepřispívající. A svět nemůže sůstat pro nás jen onou groteskou, protože vždy ono absolutno, ať v jakékoli dáli, přece je mu nějak přítomno. Klímův svět je faktickou empirií a nezměrnou propastností; jedésivý i lákavý zároveň. "Nic není ve světě krásnějšího než hrůza." /77/ Tou krásou je zjevení absolutního. Tou hrůzou je pomnutí fenomenálního. Má-li se existence za-

chránit, je asi nutno hledat nějakou možnost, kde by se absolutní a relativní mohlo smířit, kde by se mohlo navzájem proniknout a společně uchovávat.

Jedním z posledních filozofických textů Klímových je meditace, nadepsaná "Thenta". Zamýšlení nad smrtí a smrtelností, a nejen to. Jestli rozšíříme oblast vědomí z pouhé bdělosti také na vřlou snové, zrušíme ovšem i kontrolu, kterou našemu vědomí ukládá proměňování a uplývání hmotného světa, a tím zrušíme i světový čas. Jsme v bezčase, tedy ve věčném. To není nějaký čas donekonečna roztážený, nýbrž stav, kde posloupnost je vystřídána simultáností. Vše je přítomností. Čas je podmínkou smrtelnosti; pomíjí-li čas, pomíjí i smrtelnost. Klímovo uvažování o smrti je uvažováním o nesmrtelnosti. Ale nemusíme přiznat, že po minutím časného pomíjí i fenomenalita? Přese vše, extatická nesmrtelnost je podmíněna přijetím smrti.

Fenomenální svět je světem Mnohého. V extatické zkušenosti rozpad Jednoho v Mnohé má být napraven. Filozofie má přinést vykoupení z lidského. Vykoupené lidstvo se stane "jediným jásejícím uragánem sebevražd." /78/

Slove sebevraždy má jen jeden smysl. Klí-
nova filosofie ústí do důsledného nihilis-
mu.

14

Souběžně s koncipováním filosofické
knihy Vše vrátil se Klíma k prozaické tvor-
bě. Mezi těmito prózami vrcholným jeho dí-
lem je Slavná Nemesis. Její rukopisy nejsou
datovány; ale první náčrt je přibližně ze
stejně doby jako stať "Neprostost" pro kni-
hu Vše - oboje je na těchže listech papíru.
Slavná Nemesis je složitě utvářený text,
kde se neustále protíná a střídá realistico-
ký a snový prostor, takže tytéž události
dostávají několikrát výklad a text navozuje
stupňující se nejistotu a nespěti. Příběh
se dá analyzovat jako hudební skladba. Má
dva motivy, hlavní a vedlejší, hlavním je
zjevování dvou krásných mlých žen, Orey
a Erraty, v horách, vedlejších černý domek
v městečku s hroznou skálou nad ním a s pra-
starou Barborou; jsou to kontrastní motivy
lehkosti smu a tíže skutečnosti. Příběh se
udává v alpské scénérii a dění se točí oko-
lo milostného trojúhelníku Sídora, Orey a

Erraty. Erratu jak Sidorů láká Orea do propasti, kde září nabí postava ženy; když se tam Sidor sřítí, padne na mrtvé tělo Orey a nakonec splyne s ní i s Erratou. "V záři rozplynutá zmizela Pozemskost, v slast roztavilo se bělostné utrpení a v nadsvětský nadtónový Pochod Věčné Vítězství vše se znovu-zrodilo." /79/ Tak se tedy začíná rýsovat nová myšlenka, která se později konkretizuje v pojem "Všeotročství": naděje v spasení z pozemské bídy. "Láska k zemi je matkou vái zbabělosti, jedinou její matkou; statečná je každá myšlenka na Věčnost." /80/ "Očisti se od pozemského bláta! Jen ono to bylo, jež v tobě shřešilo; jen ono hřeší." /81/

Rukopis nechává Klíma kupodivu ležet, ačkoli potřebuje k živobytí honoráře. Probírá se však svými starými rukopisy a podaří se mu zachránit alespoň jednu prózu, která se šťastnou náhodou uchovala v úplnosti: Utrpení knížete Sternenhocha. Je to kniha především o neštěstí lidské pozemskosti. Svět je sadistickomasochistickým utrpením. Lidská nízkost spočívá v animalitě. Sternenhoch je ubožák tělem i duchem, jeho žena, Helga, je krásná a pyšná, a přece sebou opovrhuje: je "syinka,

čubka, žížala", "hnojště, z něhož rostou
housné děti". /82/ Sternenhoch ji umučí,
je pak pronásledován jejím přízrakem, až
stratí rozum. Příběh končí v obličné scéně
soulože žilného Sternenchoha s ohnilou
mrtvolou Helgy.

Text Klíma nyní rozšířil. Máme zacho-
ván rukopis původního znění a můžeme je
tedy porovnat. V tom konečném znění se ne-
čekaně objevují pasáže, které ukazují, že
Klímovým obrazem světa proniká hluboká zně-
na. Je znát už v rozsáhlé a nedokončené
próze, Jak bude po smrti, kterou začal psát
už roku 1919. Tentokrát jsou dějištěm be-
nátní okresní město v Čechách a melanco-
lický kraj vypravěčova rodiště. Jedním z
hlavních prostředků působení je protiva
obyčejnosti scénérie a fantastiky příběhu.
Jestli v Slavné Nereis se nerozoznává bře-
ní a sen, kde se skutečné a neskutečné tak
prostupuje, že už se nerozoznává život a
a smrt: ani smrt tedy nevykoupí člověka
z utrpení jeho existence - bude zatlučen
do země a nezbude mu než "věčná housná nuda".
Zde na zemi i tam po smrti, vše je "strašné
mysterium, končící v bezednu Všepropasti, pů-
vod zoufalství a hrůzy a komiky a žilénství

besky zapadnout do nějaké brázd, kde by z jeho chatrných pozůstatků bujela divoká příroda ve vší kráse a nicotě."/1/ Nekrolog, který vypovídá víc o jeho pisateli než o Klímovi. To čistění stok a výroba pornografií jsou ovšem holé poslavy; stejně Čapková charakteristika Klímy jako "cynického bohéma". Každý moderní umělec se dostává do konfliktu mezi svým uměleckým poznáním a posláním a svým občanským zařazením, Karel Čapek patří mezi ty, kterým se podařilo vyváznout z něj kompromisem. Těžší konflikt nesl v sobě Klíma v podobě daleko vyhrocenější, takže jej nikdy nemohl překlenout a uvrhl jej do opovržení řádných občanů.

Klíma měl však přátele, kteří si ho vážili a v jeho nesnázích vytrvale podporovali. Když roku 1927 onemocněl tuberkulózou, burcoval Josef Kodíček, který byl věrným a účinným Klímovým přítelem od předválečných let, aby se mu pomohlo. "Tento velký spisovatel je snad nejchudším člověkem v republice, každý žebrák má aspoň batoh; on nemá vůbec nic. Říká-li se o někom, že zemřel hladu, je to obyčejně meta-

a absurdity a Zla samého. Zničen nejas, věděl jsem o svém zničení a nejsoucnosti, živý-mrtvý, věčně se potulující umrlec - jímž je každý, jímž je svět sám." /83/

To je snad nejkrásnější výraz Klínova pesimismu. Metafyzická propast není vykoupení v Zří, ale bezednem Zla. V tom pesimismu pokračuje Utrpení knížete Sternenhocha, a to právě ve vstuvcích, jimiž Klína rozšířil původní znění.

Vše, co žije, pro tajemný hřích, v temnech věčnosti spáchaný, k smrti je umrákáno. Blaze tomu, kdo vydechuje po prvních ranách, tomu blaženěji, koho prut, tlustý jako trám, jediným žvihem usmrtí, - nejlépe hned po narození. (...) Svět: pozvolné umrákáni všech jeho tvorů - delikventů - jakýmsi nejohavnějším katem... Bože, odpusť rouhání polorozhlápnutému červu... /84/

Ale to se tu objevuje nový motiv: náboženský, a dokonce zřetelně křesťanský. Člověk je trestán pro dědičný hřích. Helga má spásitelné poslání. "Vykoupím utrpením svým nekonečné legiony duší. Co se Christovi nepodařilo: překonat peklo, podaří se mně"; a do mu-

čírny, kam se vrátí Sternenhoch za mrtvou Helgou, zaznívá boží hlas:

"Já, choť Tvůj na Výsostech a od Věčnosti, sestoupil jsem a člověkem se stal jen proto, abych Tě vysvobodil z močálu Moci. Nazdařilo se to - tam, zdařilo se to zde! Já poslal Tě do Marlatových pekel a vedl všechny kroky Tvé; i toho, jenž tu čeká Tvé spásy. Tím zlehčil jsem Ti a urychlil Vítězství, jím házím Ti do tůně Tvé záchranné lano, - nejlaskavější ve své krutosti!... Za mnou, do^{ne} konečné Záře, ženo Má!"
/85/

Ze starých rukopisů zachraňuje Klíma ještě malou část z Lidské tragedie a Boží komedie a přepracovává v "renesanční novelu" Soud Boží. Zde se nový náboženský zájem Klímův projeví nečekaným způsobem. Původní text Klíma doplnil o úvod, vysvětlující situaci, a dopsal závěr, který mu chyběl v zachovaném textu. Je to příběh mezi bandity sídlícími v jeskyni, kam přichází jejich velitel, Cesare Bergia, a nařizuje svrhnout do propasti z jeho tlupy Luigino, kterého podezírá že je chce zradit. V původním textu mají

banditi ve své jeskyni obraz Bohorodičky a modlí se k ní; připadá to tady jen jako piteraskní podrobnost. V novém zpracování však se Klíma chápe právě tohoto motivu. Zbožnému Luigimu kyne k sobě na dně propasti zářící Bohorodička; ona ho zachrání a místo něho hyne v propasti polozvířecí bandita Carlo, který ho měl do ní svrhnout. To je ten "boží soud". Luigi unikne a povede poctivý život; naposled vstoupí do kláštera.

15

Klíma tužil náboženské pozadí svého úsilí. Život má být bohoslužbou, přiznává v dopise už roku 1917, ta je "podmínkou, smyslem a jedinou cenou mého života. Je sice pravda, že nejlepší službou Bohu jsou dobrá díla, zamýšlím též toužebně dobrými literárními díly mu sloužit, ale prozatím je tato syntéza trochu těžká." /86/ To byla tehdy ještě jen ojedinělá zmínka. Když pracoval Utrpení knížete Sternenhocha, vystala před ním s plnou naléhavostí náboženská perspektiva. Měla mu přinést východisko

Otázka: kde je to, o co se opřít?
 Mohlo by se zdát, že má je V-o, -
 že je to jediný princip světa, že i
 to, co se proti němu brání, jest jen
 jeho formou. Otázka sahá do naprosto
 nejsákladnějšího. /70/

Utéci z tohoto vězení se dá jen šilen-
 stvím, snem či smrtí. /71/ To je tedy veta
 po blaženém "ludibrismu, umbrismu, fórismu"
 a ten esej, který měl být v knize Vše, Klí-
 ma už nemohl napsat. Místo toho píše svá
 "Metafilozofika". Zřejmě vznikaly v téže do-
 bě. První část nadepisuje rovnou "Všestroc-
 tví."

Začíná:

Absolutnost nesnáší se sama se sebou.
 Bůh, tj. Vše, je svým nejhrůdnějším ne-
 přítelem. /.../

V pekelném děsu před Svou pekelnou
 Září proměnilo se sebepovodně Nejvyšší
 v nejnižší; ve knůj Nejčistší, v nejmen-
 ší scvrklo se Největší, nekonečnost v bod;
 v atomy rozstříkla se Jednota, Jedinost.
 /.../

Základem vesmíru je vůle k otroctví. /72/

zveřejněný soubor Klímových milostných dopisů, psaných Marii Kosslové.) Vykoupení je snad v náručí ženy. "Zlatý portál rozklematý nade hvězdy, pro příchozího do Věčnosti! a za ním Ona rozpíná pro něho azurné paže a dává mu, Ránu svému, vše své, vše, Vše." /89/

Ale i věčnost a smrt jsou ženského rodu a objetí ženy je objetím věčnosti-smrti. Sternenhoch definitivně ztrácí rozum i lidskou podobu a Helga celý život. To není vykoupení, to je zkáza. Nakonec zbývá otázka, jak žít. Klímova filozofie zůstává učením, jak umírat. Je to nihilismus nebo eschatologie? Nejspíš oboje: nihilistická eschatologie.

16

Rozvrat, který byl důsledkem Klímovy "Boží praxe" a jeho únik k alkoholu, trval až někdy do roku 1926. Jeho deníky ukazují, že sestavil jen s usilovným napětím dva soubory, Traktáty a diktáty a Vteřinu a věčnost. Přesto dokázal připravit i rozsáhlé prózy, Slavnou Nemesis a Utrpení knížete Sternen-

"Hlavní rysy mé nynější filozofie povstaly z mého beletrizování," konstatuje Klíma 1924. /91/ Když nyní opět zanechával psaní filozofických úvah, bylo to z potřeby obnovit onu původní zkušenost, která se mu otevírala právě tím, že z prostoru abstraktních konstrukcí vstupoval do konkrétního prostoru básnické fantazie. K tomu mu tedy mělo nyní posloužit a posloužilo, že se nenadále vrhl do tvorby dramát. Otevírala mu obzory, které se svými teoretickými tézami sám zastíral.

Nyní se soustředil k psaní dramát. Těžko hádat, proč zanechal fantastické prózy, která mu tak vyhovovala. Snad pro přisnost utváření dramatické formy, která ho vedla k tomu, aby si odhalil problematiku svého vidění světa.

První z těchto dramát je nenačepsaná tragédie o pěti jednáních, která se cituje obvykle jako Drama o Diuvi. Náčrt je datován v květnu 1927, čtyři jednání jsou hotova, poslední jenom nadhoseno; práce na něm zanechal Klíma v půli srpna téhož roku a už se k němu nevrátil. Ústřední postavou je Diós, který zavraždí svou bývalou milenkou Tenebru,

Strašidlo Tenebry pronásleduje Dia až do jeho úkrytu; ten reaguje jen bezmocným zděšením; situaci za něj řeší Iron: zastřelí drakou Tenebru a vzápětí zastřelí sebe. Ale pohřbená Tenebra se vynořuje z hrobu. Je to "smrad věčné hříšnosti, Špíny, princip Temna", ale obviní Dia za jeho "neslýchané rouhačství Bohu, světu, všemu". Gyna, jež se chce obětovat za Dia, hyne, a Dios propadá šílenství. Čtvrté jednání je záležitostí jen v nártu, poslední páté v chvatné a nejisté improvizaci. Dios se uzdravuje a odvažuje se - jako předtím Sternenkoch - do místnosti ve svém náuku, kde leží pozůstatky Tenebry. Ta se ještě jednou zhmotňuje, objeví se duch Gyny a Tenebru zničí. Dios osvočen stoupá ze hranice našeho hvězdného systému. Svět zůstává "mrtvý, ledový, nehybný, prázdný".

To vše je velice nejasné a zmatek se ještě stupňuje dovětkem. I Klime cítil nepevnost závěru, jakkoli se ujišťoval, že je "jediným možným filozofickým, ideovým a uměleckým skončením dramatu", a navrhoval zároveň závěr jiný, který by byl opešný. Dios zůstane šílený. Tenebra se mu pomstí a umrtví jej na

doklad, "že člověk se svými bídnými silami není schopen bojovat proti nadlidským, metafyzickým mocím". /92/ To je tedy daleko od dřívějších přesvědčení Klímových.

Klíma, zřejmě znepokojen nečekaným vyústěním svého dramatu, jej nechává nedopsaný a dává se bez zdržování do jiného:

Lidské tragikomedie. Pracuje na něm od listopadu 1927 do ledna 1928, ne-li déle; a to je už jeho rok smrti. Tentokrát je dějová osnova daleko prostší - životní příběh pěti spolužáků od maturity do stáří. Dvojice Dlouhý a Iron se tu opakuje pod jmény Ojínud a Pulc. Symbolické jméno Ojínud charakterizuje opět vyššího člověka, jehož cílem je Klímův ideál "odlidštění, deanimalizace a stávání se bhem, dosažení absolutnosti". /93/ To se mu daří, zatímco ostatní spolužáci až na básníka Pulce projdou bezvýznamnými životy a v stáří se krouží, Ojínud je osvobozen z života smrtí. K poslední schůzce spolužáků se vrací jako přízrak. Rozumět si může jen s Pulcem. Veď jej "myšlenka mít prioritu mezi Mesiáši, stát se spasitelem kat'exochén" a sděluje mu, že "takzvané lidstvo sestává ze dvou druhů bytostí, svítících a nesvítících. (...) Ti první jsou Vol-

ností - Vznešeností - Božskostí - nehy-
noucí Září, ti druzí otročností - ní-
zkostí, zvířecností - slepotou."

K tomu je lidstvo zrozeno, jako sova,
netopýr, mýra! Ke hraní a rvaní se
mezi sebou, ke dření sebe a ke dření
jiných, k obžerství a oplácením,

k nemyšlení a papouškování; jeho nej-
spirituelnější pudy jsou ježitnost a
šíšení bližního-šejdře. Jen uvnitř
těchto hranic cítí se šťastným a pros-
peruje, světlo nepotřebuje, nechce,
nesnese... /54/

Co si má tedy počít Pulec? Odjinud
mu prostě poradí, aby se "uchlastal".

Všim opovrhnout, všemu se smát, se
vším si hrát - toť jediná Výše a
jediná k Výši cesta. Smát se všemu na-
jen lidskému, ale především božskému,
Božímu! Smát se Sobě, hrát si jen se
sebou, věčně se smát a hrát - toť Věčnost
Bůh, Věstajeinství Obnažené!

Morálka Matěje Pectivého. Pulec cítí "pla-
mennou ořahu k Cínu." Zanechává své poesie,
která je vždy jen k posměchu bohům", pokusí

se o sebevraždu, ta se nepovede, rozhodne se tedy "skončit sebeuchlastáním"; potká prostitutku a pozve ji do noční vinárny. "Nestrácejme ani vteřinu, ten čas je ztracený, který nestráví člověk v hospodě! (...) O, jak nekonečně krásný a dobrý stane se svět, stane-li se člověk jen malinko rozumější a bláznivější!" /95/ Tím hra končí.

To jsou podivná dramata. Ve svém průběhu se nečekaně lámou. Dios strácí všechno své sebevědomí hrdého imoralisty a s ním i rozum. Obě varianty závěru jsou navzájem protichůdné. Podle jednoho Dios zůstane ze svůj zločin potrestán šílenstvím. Podle druhého má drama končit Diovou spotřebou. Stejně překvapující je závěr Lidské tragikomedie. Odjinud má spasit lidstvo, ale plodem jeho mystické zkušenosti je pro básníka Pulce rada, aby se upil.

Ke doplnění tohoto dramatu se hned na počátku roku 1928 dal Klíma, už na smrtelném loži, do nové hry. Původní rukopis - možná diktát - je nezvěstný a není jisté, zda text není upraven Kamilou Lososovou. (Kamila Lososová uchovala Klímovu literární pozůstatost

a snažila se je zachránit spojováním
 zlomků a zbytek doplňováním.) Nese nadpis
Edgar. Motiv je vzat z prózy Noctingen
aneb Velké procitání. Podle heslovitého
 a těžko čitelného rozvrhu a několika
 zlomků z roku 1926 mělo to být původně
 rozsáhlé "romaneetto" na téma "velkého pro-
 citání", totiž poznání přesahujícího hra-
 nice bdění a sna s tím i života vůbec. Co
 zbylo jako text Edgara, byl pouhý úvod.
 Poslední monolog ústřední postavy se stal
 i Klímovým rozloučením se životem a s jeho
 trýzní. Zemřel 19. dubna 1928.

Fryč z tohoto světa, kde je člověk,
 aniž to, alepec, ví, nejstrašnější
 otrokem a loutkou všech velkých a ma-
 lých dávků! Kde nic neví, nic nevidí
 --- Vzhůru tam, kde sen a skutečnost
 se v jedno slijou, kde to, co člověka
 činí šilencem, stane se luhnou harmo-
 nií, skádkou poezií a krásou! /96/

z nihilismu. Závěr Soudu Božího máše připadat vnějškový a vaníkl spíš z rozpaků, jak text uzavřít. V Utrpení je tomu jinak. Najednou tu zřetelně vystupuje myšlenka prvotního hříchu a potřeba spasení. Samo literární dílo má být výzvou k odvrácení od všeho světského - animálního - k duchovnímu. Je to gnostické dědictví, co se tu ozývá. Gnostikové byli zoufalci. Světská civilizace a všechno, co je ve světě, se jim ukazovalo neštěstím pro lidskou duši. Má-li ji člověk zachránit, nezbyvá mu než se od světa úplně odvrátit. Také Klímův hrdinský spasitel má vyvést ostatní z podrobenosti stvořenému světu k nestvořenému původu.

Zároveň vystupuje ještě jiný náboženský motiv. Mohl by být protikladem onoho gnostického nihilismu, Helga, Orea, Bohoroďička: v Klímově pantheonu kraluje ženská bohyně. "Žena je bytí, samec je stávání,"/87/ Klíma rád dával na jevo okázalé pohrdání ženami jako bytostmi jen živočišnými. Nicméně i to patřilo k jeho autostylizaci. Skutečnost byla jiná. "Snad žádné ženě nedostalo se krásnějšího milostného dopisu, než jako dovedl psát Ladislav Klíma," svědčí Helena Spilková. /88/ (V soukromých rukách existuje ještě jiný ne-

Dalo by se říci, že ta dramata jsou umělecký i myšlenkový nezdar. Nepochybně jsou, ale nezdar daleko ne marný. Když Klíma zanechal práce na své filosofické knize Vše, mělo to svůj důvod a můžeme jej snad uhadnout. Při přepracovávání dřívějších prozaických textů, zvláště při práci na Utrpení knížete Sternenhocha, vynořil se mu nečekaný motiv viny a trestu. Když se nyní uchýlil k pokusu ověřit si svou filosofii v dramatických příbězích, ukazovala se těžko udržitelná. Klímovi filozofičtí hercové, Dios jako Odjinud, ztroskotávají v podmínkách životní skutečnosti. Na Dia naléhá vzpomínka na vraždu Tenebry; jeho imoralismus nevydrží zkoušku lidské odpovědnosti; nic není platno, že Tenebra byl nízký animální tvor a Dios oproti ní svrchovaný člověk vále; zešílí; a pokus zachránit původní ideu o jeho povýšenosti nad lidskou měřítku ztroskotává. Má-li být Dios zachráněn, sám to už nedokáže; přízraku Tenebry ho může zbavit jen Gyne, která svou láskou zůstává obyčejně lidská. Svrchovanost

Dívka se ukazuje bezmocnou, totiž jen teoretickou fikcí. Očividně zase si uchránil svou duchovní integritu jen proto, že nemusí sdílet obyčejný život svých spolužáků. Nemá tedy pro ně rady. Jsou pro něho odsouzení do svých temnot. Má nejasné spasilné poslání, ale pomáhá Pulcovi, když ho odvede od poezie a odkáže na alkohol a laciný půvab neznámého děvčete?

Díky, Očividně jsou pronámitím autostylizace, o kterou Klíma usiloval celý život. Teď se tato autostylizace hroutí.

18

Klímovo vyšlení šlo mnoha směry. Některé z naznačených náběhů, které dále nerozvíjel, jsme vědomě pominuli, i když byly samy o sobě poutavé, abychom se soustředili k podstatnému.

Jak jsme se už pokusili ukázat, dvěma výchozími zkušenostmi Klímovými byl otřesný prožitek fyzické smrti, která postihla mu v jeho dospívání rodinu, a stejně důležitý prožitek metafyzické propasti před člověkem. To oboje nejsou zkušenosti výjimečné; každý je si vědom, že jeho život je vymezen, že

zemře, a žádný také se nemůže ubránit pocitu, že konečný svět, který je mu dán, sám sebou nekončí, že je za ním pořád něco nekonečného. Toto dvojí vědomí konečnosti je známkou lidskosti - zvíře je nezná. Jsme koneční v konečném světě a stojíme před nekonečným, jež není už nijak světlem. Lidská duše se vztahuje k něčemu nesmrtelnému a přece nemůže být bez smrtelného těla. Jsme zvířaty a je v nás něco božského. Výjimečné u Klímy bylo teprve to, s jakou vahou na něj toto vědomí nalehlo. Utvářelo celý jeho život a zůstalo trvalým podnětem jeho díla.

Na začátku svého myšlenkového úsilí doufal Klíma nalést jistotu v důsledném imaterialismu a na něj navazujícího imoralismu. Postupem času musel tento názor překonat. Člověk se nemůže pokládat za svobodného v nehmotném světě. Svět na něho nalehá vlastní tíží. Jestliže to tušení metafyzické propasti mohlo vést k představě nehmotnosti a její skutečnosti, pořád tedy byla ona zkušenost její tělesné hmotnosti a konečnosti. Klíma zemřel ani ne padesátiletý a nestačil svůj myšlenkový vývoj dovést. Kdybychom však měli charakterizovat, kam dospěl, byla by to oběda gnosti-

mrůda. A přece námětem, který se neodbytně hlásí na konci Klínova díla, je právě problém morální. Bles jako Sternenhoch platí za svobodu konání, kterou si osvojují, sežlivením; Odjinud nemá jiné rady pro básníka, než aby se zničil hospodským životem. Klínovi hrdinové by měli být spasiteli. Místo toho přinášejí zkázu. Nikde není řád, který by měl člověk respektovat. Člověk je jenom svobodný a jeho konání je z nicoty a pro nicotu.

V mládí svém období své tvorby se Klína oddával radosti svého negování. Na časném konci svého díla si uvědomil jeho tragiku. Svět absolutního nihilismu se nedá žít. Člověk sám si nemůže vytvořit řád svého života. Řád existování může být jen nadlidský, může být jen božský. Ale pro moderního člověka "Bůh je mrtev" - podle slavného dikta Hegelova. Není tu autority, podle které by se člověk měl řídit. Člověk má sám určovat řád svého života, jako by toprve jím vše začínalo. Má se pokládat za boha a stvořitele svého světa. Za to musí pykat - jako za to pákají hrdinové Klínovi.

Může překvapovat, jak jsou rozptýleny po díle tohoto imoralisty, jakým byl Klína,

hochs. "Bojoval s alkoholem hrdinsky,"
dověděl Kodíček v nekrologu. "Zmenšil
neobyčejně denní dávky. V posledních mē-
sících před chorobou pil již málo. Pak
ustal skoro úplně." /90/ Tou chorobou
byla tuberkulóza. Přepadla ho roku 1927
a rychle pokřivovala. Tělo, oslabené léty
bídy a pití, se nedokázalo bránit. Ale prá-
vě v té krátké poslední době se Klíma dal
do intenzivní práce.

Klímovi psaní krásné literatury ne-
sloužilo, jak by se mohlo čekat, k dekle-
raci jeho filozofických názorů. Vycházely
z nich, ovšem; ale měly v ekonomii jeho
tvorby svou funkci vlastní. Jeho rané
prózy byly především výrazem jeho spon-
tánní radosti z fabulace; proto že inspi-
rují pokleslým romantismem lidového romá-
nu a jeho přebujelou fantastikou, nečeka-
nými dějovými zvraty a hrubými efekty; svět
nezávazný, zábavný a vesele si dovolující
nedovolené. Přitom to bylo nespořád získává-
ní nových zkušeností o člověku, které se
ukazují nížím neomezené imaginací. Jestli
filozofie vedla Klímu k slovesné práci, ta
zase otevírala mu nové průhledy filozofické.

známky o náboženství a o spasitelství,
a jak přitom sůstávají jen napověděny.
Klíma je ateista, a přece se nemůže
obrátit než k evropské tradici, ke křes-
ťanství, k božství Kristově a posvátnos-
ti Fanny Marie. Dne 28. srpna 1926 si
Klíma dokonce zapisuje:

V katolictví se vplížila nepoze-
rovaně velká moudrost. Vina katol.,
že se koupalo vždy, více než kdy
jindy dnes, ve hmojnici politiky.
Dnes by se mohlo zdnechovnět. Ale
kde by to dovedl? Hergot, kdybych
já chtěl! mohl bych se stát druhým
zakladatelem křesťanství, Jesus II.
... /97/

Nihilismus je důsledkem racionalis-
mu, ke kterému Evropa dospěla v osmáctém
století. Transcendentalistické křesťanství
ztratilo funkci a je tu už jen jako pozů-
statek velké minulosti. Evropa spolehla na
immanenci rozumu. Pro racionalismus pozbyly
nehmatné^{ho} světa jsou jen bludem - nábožen-
ství, umění, metafyzika. Racionalismus ne-
mohl však změnit lidskou situaci. Člověk
dál sůstával na oné hranici daného a neda-

z této bezradnosti vyvedly. Tato myšlenka se Klímovi pořád vracela. Tápal a nevěděl si rady, totiž evropské lidstvo si neví rady. Tane ve vědomosti, tedy ve starosti o pouhé pozemské cíle. "Celá Evropa knáje," vykřikl už ve své první knize /98/ a volal po nějaké radikální proměně. Problémem není individuální existence, ale existence lidského vůbec. Chybí-li transcendující vále, bylo by asi třeba velkých historických osobností, nějakého Hannibala, Goetha, Bedřicha Velikého, Napoleona, aby vytrhl lidi z jejich malosti a vanešenosti. Nebo by měl být snad vzorem národ, který vůbec nemá Napoleonů a existuje jen díky své společné vůli, Židé?

Jako mnohým tehdy ve Střední Evropě připadalo, že její ubohost je z ubohosti barokní byrokracie, která jí vládne. Ona urážlivá skolní kompozice, pro kterou byl Klíma vyloučen z gymnázia, nebyla pouhou neodpovědnou provokací. Ano, celé Čechy tonou v malichernosti, a ve svém Českém románě Klíma vztekale útočí na všechno a na všechny - od Dobrovského přes Jungmanna a Kollára i Mánesa a Smetanu až k Macharovi a dokonce k Březinovi, kterého jinak vždy měl za nej-

vyšší postavu v Čechách. Politik dr. Volný pronalouvá v tomto románu za Klíma:

„Stavím národ svůj na strašné Herakleovo rozcestí: zde srázná stezka do zářnatých, leďových, vanešených, pádem hrozících výšin - zde blátivá sice, ale široká silnice dolů, do bahna, v němž se konečně ušusíme a velmi rychle.

Těžké, osudné doby kvapí strašně blíž a blíž, které rozhodnou definitivně o naší budoucnosti. Propaseme-li tentokrát příležitost využít utrpení, jež se na nás svalí, - nevrátí se asi nikdy již a bohové zemdlí v přízni své k nám ... /99/

To psal Klíma někdy na konci desátých let. Pokračoval v tom statí „Sokol“, kterou nepozorná cenzura propustila roku 1911 v časopise Zahrada Epikurova a kterou Klíma znovu otiskl ve Vteřině a věčnosti. Účelem sokolství je „podloucně dopomoci Čechům k vlastnímu vojsku“, /100/ ale zatím „dnešní 'světlé stránky' české jsou jen světélkováním na močále, rozkvět hospodářství, uměleckých a vědeckých živností jsou jen přirozeným důsledkem hníloby,“ /101/; „vše plazí se před rak-

ženstvím po břiše jako čubka", /102/.

Jako kdekomu v Čechách, také Klímovi nabytí samostatnosti 1918 se jevilo příležitostí k závažným nadějím. Nejplněji je vypsál ve stati "Rozhodnutí se k vznešenosti". Český národ zatím jen vegetuje; ale "tuší v sobě dát lidstvu něco nového a ohromného"; vždyť měl Tábor, ruské legie; zasáhl v Havlíčkovi, Čechovi, Herudovi, Smetanovi, Březinovi. Stať pojímá Klíma do Traktátů a diktátů, které vyšly v únoru 1922:

Nastavte brzo pro Čechy plnost času...
Změněná zevní situace, dosažená - ne
volnost, ale uvolnění okovů, zvýšení
zodpovědnosti, - ve spojení s intelek-
tuální zralostí na jedné straně, -
rozvrat a králope, tma, rány, porážky,
hanba, bída, zoufalství, hrůza, hnus
na straně druhé rozžehnou do dvaceti
let den, největší den českých dějin, -
den sebeuznění, sebeobnovuzrození, -
rozhodnutí se pro Vznešenost. /103/

To dnes čteme s rozpaky. Klímovo teh-
dejší vlastenectví se dá pochopit leda
z dějinných okolností. Krize Evropy byla

Z povahy knižke Štefana, jedného z najväčších katolíckych slovesníkov v nemeckom
chráme božom, ktoré, keď došlo, by sa malo stať konštitúciou nemeckým, aby sa
všade mohlo byť na celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
druhá kniha je o deníkovi. Návštevníci z jeho zberu, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
je to všetko o deníkovi, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
Všetchny udalosti dňa 28. apríla 1897, podarilo sa mu, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
jako ho to oči videli, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
jako se celkom vypravuje. Hlavné zistenia, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
všetchno bolo to ľahké. Všetchno bolo to ľahké, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
bylo to ľahké, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
si stať. : Kniha Štefana, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
neral. Jedným dňom, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
nová a nová, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
môže byť, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
hín, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
celkom, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
pomôže to, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
a všetko to, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
jako to, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,
jako to, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku, aby mohlo byť v celku,

v letech před první světovou válkou smát zvláště ostře srovná ve Střední Evropě a rozvrat jejího saskatálního pořádku pak připadal jako uvolnění k novému duchovnímu vývoji. Ve skutečnosti to byl příznak krize celé evropské civilizace. Gnostický nihilismus je naší době velmi blízký. Dějinná situace je obdobná. Opět se krotí duchovní struktura civilizace a člověk v ní strádá bezdomovím.

Zoufalství Ladislava Klímy nebylo zoufalstvím Čecha. Bylo to zoufalství Evropana. Evropská civilizace nemá již odpovědi na metafyzický impetus člověka. Nebe nad ní je prázdné a němé. Klíma se děsil evropského nihilismu, stejně jako Nietzsche. Filosof je sám a bez pomoci uvnitř bezbožné civilizace, která zapoměla na svou lidskost. "Celá Evropa hnije." Konec lidského znamená konec dějin. Nikde ve světě nemůže už člověk potkat božské. Klíma žil pod útlakem zkušenosti transcendence. To jej učinilo spisovatelem. Jeho nihilistická eschatologie je vyjádřením jeho beznaděje. Jeho dílo je voláním o pomoc uprostřed lhostejného světa. Zůstalo a nemohlo nezůstat než hlasem volajícího na pašti.

jako Sternenhoch zavraždil Helgu, jenže situace je obrácena. Sternenhoch byl chudák. Dios je nadčlověcký hrdina, "tváře nanejvýš jasné a zároveň skalnatě pevné a přitom tajemně chmurné, krásné; jakoby magický oheň proléhal pod ní," a zbaví se Tenebry jako démonické "vzteknuvší se sexuální bestie". Ponechává si vedle sebe Gynu, která je "ztělesněný princip věčné "Ženskosti".

Druhým protagonistou hry je básník Iron, "mladý, hezký, geniální, dobrý, bohatý" a oddaný pití. Oproti Diovi zůstává lidský a Diovi rovnou říká, že mu hrozí "Říše Šílenství, Smu, Nemoci a všech těch nepojmenovatelných, obluďných představ, proti nimž je vůle směřně bezmocná. (...) Vy, Šílení Vítězství a Kašpaři Vále."

Diovi se zavražděná Tenebra začne zjevovat v novém vtělení banální prostitutky, hrozí mu podrobit si ho a zabít. Dios prochá až do Jižní Ameriky. Tam jej sleduje i Iron, poničený alkoholem a teď i opiem, rozhodnutý - nemotivovaně - k sebevraždě. Ze svrchovaného Dia se zatím stal "neprostý básilivec a malicherný, prozaický člověk."

J I N D Ř I C H
C H A L U P E C K Ý

L A D I S L A V K L Í M A

S portrétem, podpisem a faksimile
rukopisu L. Klímy

Č E S K Á E X P E D I C E

řada studií PROSTOR
11. svazek
1989

Hostzel, který byl Klímovým spolužákem, po jeho smrti vzpomíná na něj jako na "neobyčejně hodného hochu, něžného srdce" a na jeho "nápadnou ostýchavost, zvláště vůči ženám". "Hodobře bylo po smrti matčině," pokračuje Hostzel, "nedbal svého zevnějšku, chtěl žít způsobem co nejprimitivnějším, nemyl se třeba celý týden i déle, chválil si výhody, jíme-li po způsobu psím. Měl jsem dojem, že se Ladislav Klíma do takových věcí nutí."/12/ Stejně jiný Klímův přítel z oněch dob, Jan Paroubek. Po všech těch smrtích Klíma "spoustevničil, žil v nepořádku, ani se nemyl, oddálil se obvyklému způsobu života, toulal se po lesích i v noci a ponořil se do svých knih."/13/ S tím se shoduje vlastní líčení Klímovo. Dřív byl vzorný žák, s významenáním; teď "systematicky hanobil kříže v okolí města, dělal skandály v kostele, rozhazoval v nedostatku pun anarchistické letáky atd."/14/ Odevzdá školní kompozici, v které zhanobí habsburskou dynastii a je za to vyloučen ze všech rakouských středních škol. Vyloučení neplatí pro oblast Uher; otec posílá syna studovat do Záhřebu, ten však po půl roce školy nechá a vrátí se k otci do Modřan. Otec svolí, aby byl v osmnácti letech prohlá-

cismu. Gnosticismus byl výrazem civilizační krize helénisticko-rímské společnosti v prvních stoletích našeho letopočtu. Pro gnostiky byl náš hmotný svět smrtelnosti stejně skutečný jako nehmotný svět extáze. Lidská duše je však v hmotném světě uvězněna, a ten jí nepřináší než utrpení. V extázi duše s tímto světem skoncovává a dochází k vysvobození.

Přesto tento svět tu zůstával a s ním tento náš život. Extatická zkušenost může poskytnout nové síly k životu a může být sebezáhoubou. Gnostik se zbavoval odpovědnosti vůči tomuto světu a ve svém zoufalství volil sebezáhoubu. Lidstvo by mělo se vzdát svého existování. I Klíma viděl východiško jednu chvíli v "jásavém uragánu sebevraždy". To však není řešení, to je regrese. O skutečné východiško zápasil Klíma právě v poslední době svého života a tvorby. Zápas zůstal neukončen.

Klímovi hrdinové jako Dios by měli tedy být ve svých činech srovnatelně svobodní - tak, že by směli i vraždit. Jenže zasahují jimi do světa, který tu vždy už je, a rušíce jeho řád, vydávají se jeho necem. "Profesor morálky" připadal Klímovi jako intelektuální

Klímovi Schopenhauer a právě tak sám Nietzsche. Byli to filosofové-umělci, nikoli filosofové-vědci.

Přitom jejich náserové shody s Klímou byly spíš důsledkem než příčinou jejich spřízněnosti. Především ovšem Schopenhauerův pesimismus, který odpovídal ranné Klímově životní zkušenosti. Klasická evropská filosofie důvěřovala v rozumnost ustrojení vesmíru a lidská mysl měla s ním být ve shodě. Schopenhauerovi však podstatou světa nebyla než slapá vůle, jejímž nástrojem a obětí je každá bytost. Existence je neštěstí; život nic než bolest; je na filosofu, aby prohlédl úlisný klam, kterým člověka ona vůle obestírá, vzepřel se jí a resignoval na její chtění estetickou kontemplací.

Nietzschova inspirace byla ještě víc než Schopenhauerova inspirací básnickou. Jeho "nadčlověk" měl být pokusem o něco, co už není ten moderní člověk, který se pokládá za šťastného v pohodlí svého obyčejného života, napál živočišného a napál rozumového. Člověk má usilovat, aby docela byl člověkem: to jest, aby se vyvázal ze

situace evropské civilizace. Nej přesněji ji rozebral Friedrich Nietzsche a zděsil se jí. Je to "zahodnocení nejvyšších hodnot". Člověk smí vše a sám se snižší. Toto si Nietzsche píše roku 1888: "Co vyprávím, jsou dějiny příštích dvou století. Popisují, co přijde, co nemůže nepřijít jinak: příchod nihilismu. Ten přiběh se může vyprávět už dnes: neboť pracuje tu sama nutnost. Tato budoucnost sluší už ve stu znamení, tento osud všude se hlásí; pro tuto hudbu budoucnosti jsou už nastraženy všechny zraky. Celá naše evropská kultura se už dlouho pohybuje s rukou napětí, které od desítiletí k desítiletí roste, jako by vydána katastrofě: neklidná, násilná, překotná: jako první, která chce dospět ke konci, který se už nerozmyšlí, která má strach rozmyšlet se."

Přítom nihilismus naprosto není neplodný. V tom je jeho zvláštní nebezpečnost. Odstraňuje všechny autority, a tím odstraňuje i všechna omezení lidského konání. Má-li to být a je-li to k zlému, má-li to být a je to jindy k dobrému. Uvinitě tohoto nihilismu vaníkla evropská věda a také a zvláště¹ moderní umění. Za poslední dvě

férická"; zvláště si Klíma cenil Skutečné události. Zbáhravší se v Postmortálii, "literární revoluce non plus ultra"; pak tu byly romány Astrea a Sus triumphans, romaneta "o dr Grabnerovi" a "o mladém bláznu odhodivším své jmění"; dvě drama-
ta a "asi 30 fantastických novel". Tedy práce neuvěřitelného rozsahu /32/. V příštích letech se k těm rukopisům Klíma ještě vracel, čteme na nich různá data od 1910 do 1915.

7

Až na chabý pokus o uplatnění Českého románu nic se z toho Klíma tehdy nepokusil vydat. Nepsal a literární ctižádosti. Psal pro svou potřebu: jeho prózy byly pro něho pokusným průzkumem vědomí. Zůstával přesvědčen o prioritě vědomí před hmotnými událostmi. Ty události vpádají do vědomí zvnějška a diskontinuálně, ale pod nimi trvá kontinuální proud vědomí, a ten teprve dává jim smysl a význam. Vědomí nevychází z událostí života, nýbrž samo je nese. Snové vědomí je skutečnější než vě-

Žít máš nemožno; žít s tím čistě a plně,
 rovněž ne; žít s tím a spolu kompromis-
 ně žít "životu" je nesmírně obtížné a
 via crucis. Strašné jsou důsledky, jež
 přivodí v instinktivním životě člověka
 snaha po jistotě, po skutečném ovládnutí
 sebe, po nejvyšším: zmizení každého per-
 něho bodu pod nohou, zoufalá bezmoc,
 klesnutí k nejnižšímu. Místo vlády rozu-
 mu - hrůzné bláznění; místo abs/olutně/
 komand/ující/ Vále - ustavičné jen práš-
 kání jejím bičem, už pouze pro formu,
 jehož si myšlenky již ani nevědí,
 místo suverénní síly - slabost zcela
 neuvěřitelná, horší než v šíleně zmate-
 ném snu. (...) Cesta do Výše vede zprvu
 dolů do nejtemnější, nejblátivější pro-
 pastí, - k zaměnění podobna cestě k
 zblbnutí. /50/

Roku 1909 zemřel Klínovi otec; Klína
 získá dědictví po něm a je na pár let opět
 zaopatřen. Jeho ovdovělá matka se stěhuje

(...) Ó, který pes mezi bohy chytl mne,
blběho hejla, do klece nejpustějšího otroc-
tví pomocí vnařidla, že jsem suverénem,
že jsem Bohem, - já, otrapa, který vetřel
jsem se na trůn boží.

(...) dříve čerta mně, stojícímu nade
vším, na všem záleželo, věděl jsem nad
to, že nic nemohu na věčnosti stratit,
ale oně noci padala i má svrchovanost i
panrealizace i skepse... Padaly, povídám
... ostatně lituju, že jsem ty černé
příšery srazil dolů, když začaly se snít
základům mé filosofie (...) /54/

Ještě roku 1917 v rozsáhlém dopisu theo-
sofu a secesnímu fotografovi Františku Drti-
kolávi mu důtklivě radí, aby opakoval si ne-
ustále "parole", která má "magickou moc":
"jsem absolutní vůle"; má tím se soustředit
k jedinému cíli, totiž k trvalé extázi. Ale
po několika stránkách přiznává: "Zůstává mně
úplnou záhadou, (...) proč přece jednou ne-
dosáhl jsem trvalého, definitivního stavu
Decessence! (...) Což, - nedosáhl jsem toho
trvale a definitivně? z toho důvodu prostě,
že takové trvalé a definitivní dosažení je
nemožné?" /54a/

Korvín je datován 10. března 1921. Dílo mělo obsahovat osm částí. Klíma z nich napsal jen první, "Absurdita a absolutnost", druhou "Agosolismus, Agodeismus", a pátou "Aprostost", a pojal do souboru Traktátů a diktátů. Třetí, v plánu jako "Imperstismus, Metalogismus, Nadjistota", zůstal v zlozkovitých náčrtcích. Zbývající čtyři Klíma nenapsal.

Nikoli z nedostatku času, nýbrž z myšlenkových nesnází, které se před ním začaly kupit. Jako by se chtěl ještě jednou ujistit o správnosti svého filozofického názoru, píše roku 1924 vzpomínuté už statě. "Moje filozofická konfese a dodatky k ní" a "Vlastní životopis". Obě práce jsou sebeobhajobou, dokonce sebeoslavou. "Vše je v mé filozofii zahrnuto, není doktríny, která by nebyla její součástí - na rozdíl od ostatních, vždy kusých filozofií - i z této příčiny zovu ji Omismem." /66/ "Každá námítka proti ní je předem bezpředmětná." /57/ "Znamená největší v lidstvu, dosaženou Hrdost a Smělost a - Volnost; s čistých, svítících jejích temen viděno, jeví se dosavadní lidstvo, dole v prechu, jako velmi malinká horde des esclaves." /68/ "Můj Absolutismus,

Existence je degenerace bytí. Všechno bytí je z vůle a vůlí. Vůle k bytí a chápání u Klíny splývají. Ale tato vůle zmaschanovala, petrifikovala. /73/ "Vesmír - utržené, strašidelně dlouho sekající nohy pavouka, triliony let dohasínající echa ech posledního výkřiku Boha, spánkem umírajícího." /74/ Teprve obnovou vědomí a vůle, jejich krajním vypětím, může se člověk vymrštit z pohé animality. To je smysl extatického poznání. "V božském tanci mizí duchu pod nohama celý tento nečistý svět jako směšný sen; nepodmíněností, Bohem se stává, Bohem v absolutním smyslu už jest duch, který probouzí Věčný Rozkaz." /75/

Klíma zůstává tedy pořád poután svou výchovnou zkušeností o marnosti smrtelného světa a o vysvobození z něho v extatickém uvržení do metafyzické Propasti-Záře. Mezi fenomenálním a absolutním zůstávala pro něho cizota, která se nedala ničím smířit. Immanence a transcendence nejsou dialektickými protiklady; jsou jiné a nemohou se suspendovat, nemohou se navzájem zrušit a dát vznik něčemu, co by je překonalo a dovršilo. Zkušenost existence se nedá vpravit do logické konstrukce. Reálný obraz světa a života ústí pro filozofii do

filozofickou analýzou, anebo způsobem obvyklým v literární vědě? V prvním případě bychom měli asi pokládat Klímovy filozofické spekulace za výklad jeho prozaického díla, v druhém případě toto prozaické dílo za názornou aplikaci jeho filozofování. Možná však smysl životního usilování Klímova máme hledat mezi obojím či v obojím, v nějakém společném východisku jeho filozofického, tak básnického díla, a tomu přizpůsobit náš výklad.

1

Svým vrstevníkům připadal Klíma naneštějše jako pouhý podivín. "Chudší než žebrák u kostelních vrat, bezstarostnější než Diogenes, živil se tento vesele ohmuravý filozof vášním možným, svými přáteli, čištěním stek nebo projekty, jak zbohatnout, třeba výrobou tabákové náhražky nebo pornografických románů," psal o něm ve svém nekrologu Karel Čapek. Originalita prý "stála Ladislava Klímu všechnu válnost a snad i život. Žil jako pták nebeský; a měl by vlastně jako pták ne-

ného, jenže to nedané, transcendentní je-
vilo se už jen jako prázdnota. Čemu se
říká náboženství, bývalo upevňování vazeb
mezi tím daným a tím nedaným, immanentním
a transcendentním, tím životem zde a tím,
co jej přesahuje. Odtud je řád a plnost
civilizací. Je jedinečný rozvoj své vědy
a techniky vděčí naše civilizace naopak
tomu, že obětovala náboženství; uvolnila
tím obrovské intelektuální síly, ale ztratila
něco lidského: v moderní Evropě každý je od-
kázán na to, aby sám se vyrovnával se svou
transcendentální pozicí a podle toho zařídil
si život. To je moderní individualismus.
Není k žádné radosti.

19

Klíma byl individualista krajní;
a přesto pořád se u něho vrací náboženský
problém a tím i problém celé evropské ci-
vilizace. To je smysl jeho vybízení k vane-
šenosti, ne jen vanešenosti individuální,
nýbrž k vanešenosti společné. Člověk potře-
buje být spasen; neví si v životě rady,
propadá se do jeho omezenosti a smutku; je
potřeba velkých individualit, aby ostatní

POZNÁMKY

- /1/ Lidové noviny, 20. 4. 1928
- /2/ "Co nám chybí", Tribuna, 10. 7. 1927
- /3/ Duchovní přátelství. Vzájemná korespondence s M. Chalupným a O. Březinou. Uspořádal Jaroslav Kabeš, 1940, s. 93. Ve všech citacích je pravopis upraven podle současné normy
- /4/ Koncept neodeslaného dopisu M. Chalupnému, tamtéž, s. 127
- /5/ Traktáty a diktáty
- /6/ "Český Diogenes", Národní politika, 23. 3. 1922
- /7/ Za živu pohřben, vlastní životopis, 2. vyd. 1942, s. 71
- /8/ Pestrý týden
- /9/ "Vlastní životopis", Vteřiny věčnosti, Výbor z díla, uspořádal Josef Žuár (dále jen Výbor), 1967, s. 269
- /10/ Tamtéž
- /11/ Slavná Nemegis, vyd. Vojtěch Zelinka, 1932, s. 9
- /12/ "Za Ladislavem Klímou", Tribuna, 24. 4. 1923
- /13/ Juvenilie, Vzpomínky dr. Jana Paroubka s poznámkami J. Kabeše, 1941, s. 40
- /14/ "Vlastní životopis", výbor, s. 271
- /15/ Tamtéž, s. 272
- /16/ Juvenilia, s. 20
- /17/ "Vlastní životopis", výbor, s. 283

- /18/ 2. vyd. 1928, s. 145
- /19/ Výbor, s. 107
- /20/ Tamtéž, s. 117
- /21/ "Egosolismus, Egodeismus", Traktáty z diktáty (dále TD), 1922, s. 183
- /22/ Svět jako vězení a nie, s. 15
- /23/ "Jak vysvětlit?" Mezi skutečností a snem, z beletristické pozůstatosti L. K. Vytiskeno z obsahu korektur výboru, který měla 1937 vydat Družstevní práce, 40 výtisků. Bez data, s. 9 n.
- /24/ "Vlast. život.", výbor, s. 42
- /25/ "Moje filosof. konfese", VV, s. 182
- /26/ "Egosolismus, Egodeismus", ID, s. 173
- /27/ "Moje filosof. konfese", VV, s. 182
- /28/ dopis Chalupnému 2. 5. 1912, Duch. přát., s. 55
- /29/ Svět jako vězení n., s. 28
- /30/ 25. 1. 1927, Axioma. Cogitata, sentence. Vyd. Helena Špilková, 1934, s. 28
- /31/ Aloisu Fiedlerovi, 16. 9. 1928. Duch. přát., s. 41 n.
- /32/ Organovatel Symposia, č. 24, září 1929, s. 4 nn.
- /33/ "Slavná Nemesis", výbor, s. 49
- /34/ Dopis 28. 10. 1918, Boj o vše, deníky a korespondence z let 1909 až 1917, vyd. J. Kabeš, 1941
- /35/ "Aforismy a sentence", výbor, s. 263

- /36/ Dopis Chalupnému, 4. 9. 1910, Duch. přát., s. 48
- /37/ dopis nejmenovanému edroviátu, IX. - XII. 1916, Filosofické listy, vyd. J. Kabeš, 1939, s. 56
- /38/ s. 18 n.
- /39/ XI. - XII. 1916, Filosof. listy, s. 27
- /40/ "Metafilozofika", Vteřina a věčnost (dále VV), 1927, s. 201
- /41/ Svět jako vědomí..., s. 71 nn.
- /42/ rkp. z pozůstalosti
- /43/ 2. II. 1922, "Má praxe (od 2 let nezměněná)", Fil. listy, s. 75
- /44/ Tamtéž, s. 80
- /45/ "Filosofické fragmenty", TD, s. 158
- /46/ Svět jako vědomí..., s. 13
- /47/ Antonínu Pavlovi, 13. - 14. V. 1914, Boj o vše, s. 98 n.
- /48/ Miloši Srbovi, 4. IX. 1917, tamtéž, s. 104 nn.
- /49/ Témuž, tamtéž, s. 107
- /50/ O. Březinovi, 3. I. 1916, Duch. přát., s. 86
- /51/ Boj o vše, s. 18
- /52/ Tamtéž, s. 50
- /53/ Tamtéž, s. 42, 62
- /54/ nv. Jiří Němec, "Klínův příklad", Tvář II, 2, 1965, s. 7
- /54a/ Datován 4. listopadu 1917. Děkuji PhDr. Karlu Srpovi za opis textu

- /55/ Filosof. listy, s. 58, 62
- /56/ Tribuna, 20. IV. 1928
- /57/ "Vlast. život.", Výbor, s. 273 n.
- /58/ "Moje filosofické konfese", VV, s. 172
- /59/ "Vlast. život.", Výbor, s. 275
- /60/ Záznamy extatikovy. Jeden ze zápisníků L. Klímy. Vydal Jaroslav Pícka, 1937
- /61/ "Vlast. život.", Výbor, s. 281
- /62/ Tamtéž, s. 279
- /63/ "Moje filosof. konfese", VV, s. 172
- /64/ 1922, s. 104
- /65/ "Dopis autorů", programový list Národního divadla, 12. XI. 1923.
Duch. přát. s. 124 n.
- /66a/ "Ladislav Klíma mrtev", Tribuna, X, 94, 20. 4. 1928
- /66/ "Moje filosof. konfese", VV, s. 182
- /67/ Tamtéž, s. 183
- /68/ Tamtéž, s. 184
- /69/ Tamtéž, s. 189
- /70/ Asusuma, s. 17 - 19. VII. 1926
- /71/ 25. VII. 1926, tamtéž, s. 32
- /72/ "Metafilosofika", VV, s. 193 n.
- /73/ "Tajemství židovské duše", TD, s. 19
- /74/ "Naprostost", TD, s. 202
- /75/ "Tajemství židovské duše", tamtéž, s. 121 n.

- /76/ "Eterna", Výbor, s. 141
- /77/ "Slavná Nemesis", Výbor, s. 41
- /78/ "Thanata", VV, s. 163
- /79/ s. 117
- /80/ s. 103
- /81/ s. 76
- /82/ s. 74
- /83/ rkp.
- /84/ s. 116
- /85/ s. 154
- /86/ Čtyři listy Antonínu Královí,
1948, s. 6
- /87/ "Naprostost", ZR, s. 192
- /88/ "Pozitivistická maska", Náhledy po li-
teratuře a umění, 15. 2. 1934
- /89/ "Thanata", VV, s. 153
- /90/ "Ladislav Klíma mrtev", Tribuna,
X, 94, 20. 4. 1928
- /91/ "Moje filosof. konfese", VV, s. 170
- /92/ vyd. J. Zuzar, Plamen, č. 5 a 6, 1968
- /93/ Tamtěž
- /94/ Tamtěž
- /95/ Tamtěž
- /96/ Orientace, č. 3, 1967
- /97/ Arcanum, s. 42
- /98/ rkp.
- /99/ TR, s. 75
- /100/ VV, s. 98

/101/ Tantón, s. 104

/102/ Tantón,

/103/ TD, s. 75

EDIČNÍ POZNÁMKA

Práce Jindřicha Chalupického o Ladislavu Klímovi navazuje na jeho dvě předchozí studie opsané v řadě Prostor v "České expedici", a to na studie "Nesrozumitelný Weiner" a "Jakub Deml". Třebaže tu jde o rozdílné osobnosti, spatřuje autor, jak vysvítá z obou textů, i "Česká expedice" některé společné rysy, které identifikují a zdůrazňují existenci českého expresionismu. A tak bezpochyby Chalupického rozboru Weimera, Demla a Klímy významně přispívají k poznání této oblasti českého myšlení a písemnictví dosud ještě dostatečně neprozkoumané literární historií - měla na to čas přes šedesát let! - a nezhodnocené ani kriticky a esteticky.

J.H.